

BOSNA I HERCEGOVINA

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice
Ministry for human rights and refugees

DRUGI PRIODIČNI IZVJEŠTAJ
Bosne i Hercegovine o primjeni Međunarodnog pakta o
ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Sarajevo, juni 2010. godine

Uvod

Komitet o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, na svom 41, 42, i 43. zasjedanju, održanom 14. i 15. novembra 2005. godine u Ženevi, uz učešće delegacije Bosne i Hercegovine, razmotrio je i usvojio Inicijalni izvještaj o primjeni Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u Bosni i Hercegovini za period od 1993. do 2003. godine. Na svom 58. zasjedanju, održanom 25. novembra iste godine UN Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava usvojio je Zaključne napomene u kojima je predočio pozitivne aspekte, faktore i teškoće koji ometaju implementaciju Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, markirao glavna pitanja koja izazivaju zabrinutost, te dao sugestije i preporuke na koje je Bosna i Hercegovina (u daljem tekstu BiH) kao članica UN-a i UN Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava dužna dati odgovore u formi periodičnog izvještavanja na postavljena pitanja iz Zaključnih preporuka UN Komiteta i o tome do 30. juna 2010. godine informisati nadležni komitet.

Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH (u daljem tekstu Ministarstvo), kao resorno ministarstvo, na vrijeme je pristupilo ispunjavanju svojih obaveza. Nakon prezentacije i usvajanja Inicijalnog izvještaja pred UN Komitetom za ekonomska, socijalna i kulturna prava upoznao je Vijeće ministara BiH sa Izvještajem delegacije BiH na prezentovanju Inicijalnog izvještaja i Zaključnim preporukama UN Komiteta koje je po tim pitanjima usvojilo Zaključke kojim je obavezalo Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice da sa sadržinom Zaključnih preporuka UN Komiteta upozna sve nadležne organe i institucije kako bi isti na vrijeme pristupili implementaciji Zaključnih napomena, posebno onih koje se odnose na faktore i teškoće koje izazivaju zabrinutost i ometaju implementaciju Pakta. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice realizujući Zaključke Savjeta ministara BiH, uz instruktivno pismo, pomenute dokumente dostavilo je svim nadležnim državnih organima i institucijama koji se po prirodi svog posla neposrednije bave pitanjima ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Ujedno predmetni dokumenti su postavljeni na web stranicu Ministarstva tako da su sa njihovom sadržinom upoznate nevladine organizacije i šira javnost u BiH. Krajem 2009 i početkom 2010. godine Ministarstvo je pristupilo formiranju Radne grupe za pripremu i izradu Periodičnog izvještaja sastavljene od nadležnih ministarstava na nivou BiH, nadležnih entitetskih ministarstava i odjeljenja Brčko Distrikta BiH. U rad Radne grupe bile su uključene i institucije koje se neposrednije bave datom problematikom.

Članovi Radne grupe za izradu Drugog periodičnog izvještaja o stanju ljudskih prava po Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima u BiH na prvom sastanku upoznati su sa postavljenim zadatkom a potom su im na upotrebu i korištenje za pripremu periodičnog izvještaja dostavljeni potrebni dokumenti: Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Zaključne napomene UN komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Teze za pripremu periodičnog izvještaja BiH o stanju ljudskih prava po Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima koje su u Sektoru za ljudska prava sačinjene na osnovu predhodno navedenih dokumenata. Naravno, da je vođeno računa da u pripremu Drugog periodičnog izvještaja budu uključeni eksperti i stručnjaci koji se najneposrednije bave predmetnom problematikom iz cijele BiH.

U nastavku slijede odgovori koji su koncipirani na osnovu Zaključnih napomena UN Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava utvrđenih 25. novembra 2005. godine i praktičnih aktivnosti koje su u BiH vođene na predmetnu temu:

Preporuka broj 30.

Komitet preporučuje državi članici da obezbijedi nezavisnost i nepristrasnost Kancelarije državnog ombudsmena, te da usvoji jedan zajednički pristup ljudskim pravima za državu članicu.

Funkcionisanje Ombudsmena za ljudska prava BiH odvija se shodno Zakonu o ombudsmenu za ljudska prava BiH („Službeni glasnik BiH: broj: 19/02 i 32/06). Ombudsmen ima ovlaštenja da ispituje navodna kršenja ljudskih prava i daje preporuke za njihovo otklanjanje. Ombudsmen za ljudska prava BiH može da radi na osnovu žalbi ili na vlastitu inicijativu, a njegovi naporu usmjereni su na mirno rješavanje sporova, istraživanje tvrdnji o kršenju ljudskih prava, objavljivanje nalaza bez iščekivanja, obavještanju nadležnog službenika ili instituciju o svom nalazu ili zahtjevu. Može pokrenuti postupak pred sudom za ljudska prava, ima pristup i može pregledati zvanične dokumente. Poštujući Zakon o ombudsmenu za ljudska prava BiH a u cilju racionalizacije i efikasnosti rada, došlo je do reorganizacije rada ombudsmena. Na taj način prestali su sa radom entitetski ombudsmeni. Početkom decembra 2008. godine, na nivou BiH imenovana su tri ombudsmena. Uspostavljeno je i sedam specijalizovanih odjeljenja, i to: Odjeljenje za praćenje prava djece; Odjeljenje za praćenje prava lica s invaliditetom; Odjeljenje za praćenje prava nacionalnih, vjerskih i drugih manjina; Odjeljenje za ekonomska, socijalna i kulturna prava; Odjeljenje za građanska i politička prava; Odjeljenje za eliminaciju svih oblika diskriminacije i Odjeljenje za praćenje prava pritvorenika/zatvorenika.

Posebnu podršku radu Ombudsmena za ljudska prava BiH daje Zakon o zabrani diskriminacije („Službeni glasnik BiH“, broj: 50/09), koji ovu instituciju definiše kao centralnu instituciju za zaštitu od diskriminacije. U članu 7. pomenutog zakona Ombudsmen je nadležan za prijem pojedinačnih i grupnih žalbi vezano za diskriminaciju. On, takođe, treba da pruža fizičkim i pravnim licima obavještenja o njihovim pravima i obavezama i mogućnostima sudske zaštite. Po osnovu žalbe odlučuje o prihvatanju žalbe ili pokretanju postupka istraživanja i predlaže pokretanje postupka medijacije.

Dakle, može se konstatovati da su stvoreni svi potrebni uslovi za rad Ombudsmena za ljudska prava BiH u punom kapacitetu, da je obezbijedena njegova nezavisnost i nepristrasnost i obezbijeden jedinstven pristup ljudskim pravima u Bosni i Hercegovini.

Preporuka broj 31.

Komitet apeluje na državu članicu da obezbijedi prava iz Pakta u domaćim sudovima i skreće pažnju na Opšti komentar br. 9. o domaćoj primjeni Pakta. Poziva državu članicu da u drugi periodični izvještaj uključi informacije u vezi sa precedentnim pravom u primjeni Pakta.

Kada je u pitanju odgovor na ovu preporuku potrebno je naglasiti činjenicu da je Bosna i Hercegovina zemlja koja pripada školi tzv. kontinentalnog prava i da u skladu sa ustavnim određenjem sudovi sude na osnovu zakona. Ovaj pristup zakonu kao izvoru prava, pravi jasnu distinkciju između zemalja tzv. precedentnog prava, u kojima sudska praksa predstavlja izvor prava i već u startu daje obavezu drugačijeg tretmana usaglašavanja sudske prakse, što ni na koji način ne devalvira obavezu i potrebu usaglašavanja sudske prakse u Bosni i Hercegovini, ne dovodeći time u pitanje ustavno određenje da je zakon izvor prava.

Navodimo primjere sudske prakse u Bosni i Hercegovini kojim zbog različitosti prakse sudova po istim ili sličnim pitanjima prilikom primjene istog zakona, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, radi nastupanja štetnih posljedica koje se mogu prouzrokovati donošenjem određene privremene mjere, odbija donijeti privremenu mjeru. Tako u odlukama AP-2157/08 i AP-1274/08, Ustavni sud BiH navodi: „U datim okolnostima, prije detaljne analize različitih pravnih shvatanja sudova na tri instance i to primjenom istog materijalnog propisa, na koji ukazuje ova apelacija, Ustavni sud smatra da bi izvršavanje presude Vrhovnog suda, kojom se nalaže apelantima da predaju tužitelju u posjed poslovni posjed slobodan od lica i stvari, mogle nastati nesagledive štetne posljedice za apelante time što bi oni bili deložirani iz poslovnog prostora, i što bi četiri zaposlena lica ostala bez posla. Osim toga, Ustavni sud napominje da je u apelaciji ukazano na različito postupanje sudova u sličnim predmetima, čime je narušen princip

zakonitosti i pravne sigurnosti građana. U vezi s tim Ustavni sud smatra da je različita praksa sudova bitan razlog, o kojem Ustavni sud treba da vodi računa do donošenja konačne odluke po apelaciji“.

Dakle, u više odluka Suda BiH koje se tiču ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, ukazuje se na proizvoljnost tumačenja primjene propisa i neargumentovanost odluka sudova, kao posebno pitanje u ocjeni osnovanosti apelacija. To se posebno odnosi na teme koje se tiču privatizacije preduzeća, pitanja iz oblasti radnih, socijalnih, penzionih, imovinskih i drugih prava.

Navedeni i mnogobrojni drugi primjeri iz prakse sudstva Bosne i Hercegovine govore o značaju ujednačavanja sudske prakse u BiH i ne prihvatljivosti arbitrarnosti i neargumentovanosti kod zauzimanja pravnih stanovišta a posebno kod njihove primjene. Svakako da najveću štetu zbog toga podnose građani Bosne i Hercegovine, jer u tom kontekstu dolazi u pitanje njihova pravna sigurnost, princip zakonitosti i načelo vladavine prava.. Stoga, u narednom vremenu, rad na ujednačavanju sudske prakse u BiH treba više temeljiti na poštovanju i primjeni Pravilnika o unutrašnjem poslovanju sudova, u okviru entiteta, te između najviših sudova u entitetima i Brčko Distriktu BiH, tražeći uporište njegove doslednije primjene a samim tim prevazilaziti razlike u donošenju sudskih odluka po istim pitanjima.

Da bi, dakle, sudska praksa u Bosni i Hercegovini bila uravnoteženija i imala jedinstveniji pristup prilikom donošenja sudskih odluka, sve više su prisutna razmišljanja za formiranje Vrhovnog suda BiH, čime bi se pravičnije i uspješnije donosile, te efikasnije i djelotvornije rješavale utvrđene sudske odluke.

U sklopu ukupne reforme pravosudnog sistema Bosne i Hercegovine, entitetski centri za edukaciju sudija i tužilaca i Pravosudna komisija Brčko Distrikta BiH, a pod nadzorom Visokog sudskog i tužilačkog vijeća BiH, redovno organizuju edukaciju kroz seminare na teme pripreme međunaridnih standarda.

Programom su obuhvaćene sljedeće teme: priprema Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava, praksa Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, međunarodna pravna pomoć u krivičnim stvarima, Evropska konvencija i ravnopravnost polova, međunarodno humanitarno pravo, međunarodne konvencije iz oblasti radnog, porodičnog i drugih prava, jednakost polova u BiH u kontekstu preporuka UN komiteta, međunarodna pravna pomoć u građanskim stvarima.

Strategijom za reformu Sektora pravde u BiH za period 2008. do 2012. godine, predviđeno je jačanje nezavisnosti pravosuđa i harmonizacija pravosudnog sistema, što bi za rezultat trebalo da ima i ispunjavanje obavaza preuzetih u okviru Evropskog partnerstva za BiH, a predviđene su i aktivnosti na primjeni međunarodnih standarda u sistemu izvršenja krivičnih sankcija u BiH, kao i uspostavu mehanizama za stručno usavršavanje sudija i tužilaca iz oblasti međunarodne pravne pomoći i saradnje.

Preporuka broj: 32.

Komitet poziva državu članicu da pojača svoje napore na osiguranju održivog povratka izbjeglica u svoje domove obezbjeđujući im jednako uživanje prava iz Pakta, posebno u području socijalne i zdravstvene zaštite i obrazovanja

BiH već više godina čini velike napore po pitanjima povratka izbjeglog i raseljenog stanovništva u njihove prijeratne domove zbog predhodnog dugogodišnjeg rata. U cilju obezbjeđenja njihovog održivog povratka pored Zakona o izbjeglicama iz BiH i raseljenim licima u BiH, doneseni su i entitetski zakoni koji su u potpunosti harmonizovani sa Konvencijom o statusu izbjeglica iz 1951. i Protokolom o statusu izbjeglica iz 1967. koje je BiH prihvatila sukcesijom 1. septembra 1993. godine, čime je ostvaren odgovarajući pravni mehanizam kojim se obezbjeđuju jednaka prava i zaštita raseljenih lica izbjeglica u BiH uključujući i izbjeglice koje borave u BiH iz drugih država.

Treba podsjetiti da je svoje domove zbog rata u BiH napustilo oko 2,2 miliona lica, što čini više od polovine predratnog, domicilnog stanovništva. Od navedenog broja njih oko 1,2 miliona potražilo je izbjegličku zaštitu u više od 100 zemalja širom svijeta, dok je u isto vrijeme oko milion lica bilo raseljeno unutar BiH.

Prema trenutnim procjenama izvan BiH još uvijek boravi više od pola miliona lica koja su BiH napustila zbog ratne situacije. Od tog broja njih više od 80% integrisano je u zemljama prihvata. Prema procjenama

još 80 hiljada izbjeglica iz BiH treba trajna rješenja, uključujući i dobrovoljni povratak u BiH. U statusu raseljenih lica u BiH živi oko 39.000 porodica ili oko 117.000 lica. Međutim, treba naglasiti da je od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas skoro sva predratna imovina vraćena svojim vlasnicima. Obnovljeno je 320.000 od 450.000 uništenih kuća, povećana je zastupljenost manjinskog stavovništva u javnom sektoru, sloboda kretanja je u potpunosti obezbijedena, a sigurnost povratnika je značajno unaprijeđena.

Mada su postignuti značajni rezultati na realizaciji odredbi Aneksa 7. Dejtonskog mirovnog sporazuma – više od polovine izbjeglih i raseljenih lica nije se vratilo u svoje kuće, a preostao je i veliki broj izbjeglica, raseljenih lica i ostalih pogođenih konfliktom kojima treba iznalaziti trajna rješenja. Mnogi iz navedene kategorije su krajnje ugroženi jer žive u neuslovnim i nehumanim uslovima kao raseljena lica. U najtežem položaju nalazi se oko 2.700 porodica koje još uvijek žive u kolektivnim centrima. Veoma težak položaj imaju porodice i lica čija je predratna imovina u potpunosti uništena. Oni se, naravno, nalaze na listi onih blizu 45.000 stambenih jedinica povratnika koje očekuju obnovu svojih uništenih domova. Istovremeno, treba naglasti situaciju da se mnogi povratnici koji su se vratili suočavaju sa teškim uslovima opstanka, prvenstveno što mnogi tereni nisu očišćeni od mina, ekonomske prilike su oskudne i teške jer nemaju zaposlenja, nedostaje infrastruktura, prvenstveno priključci za električne i vodo instalacije, putevi, pristup pravima i uslugama kao što su zdravstvena zaštita i penzije, što u narednom periodu treba regulisati.

Često su pomenuta ograničenja ukorijenjena u diskriminaciji, što je u suprotnosti sa principima postavljenim u Aneksu VII, Ustavu BiH, Zakonu o diskriminaciji i mnogim međunarodnim dokumentima, uključujući i Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama, koja je sastavni dio Ustava BiH. U većini slučajeva teškoće povratničkoj populaciji predstavlja izmijenjeno socijalno okruženje u kome se nalazi veliki broj lica, posebno mladi koji tragaju za mogućnostima višeg obrazovanja i zapošljavanja u većim gradovima, a ne u ruralnim sredinama.

Za BiH na tom planu ostaju i dalje brojni izazovi koje bez iščekivanja treba obezbijediti za veliki broj izbjeglog i raseljenog stanovništva, naročito najugroženijim kojima je potrebna dodatna finansijska i socijalna pomoć. I pored teške ekonomske situacije u cilju povratka izbjeglica i raseljenih lica u državnom budžetu obezbijedeno je više od 100 miliona KM za rekonstrukciju, elektrifikaciju povratničkih naselja, obnovu infrastrukture i održiv povratak. Pored tih aktivnosti treba preduzimati i dodatne napore usmjerene na kontinuiranu podršku pravima na siguran i dostojanstven povratak i punu reintegraciju povratnika. Ministarstvo u saradnji sa ostalim relevantnim učesnicima nastoji da u cjelini implementira Sporazum o povratku izbjeglica i raseljenih lica (Anex VII) Dejtonskog mirovnog sporazuma. Odluka je da se od te aktivnosti ne smije odustati, niti proces smije biti završen sve dok postoji i jedna izbjeglica ili raseljeno lice kome treba pomoći.

Preporuka broj: 33.

Komitet traži od Bosne i Hercegovine da uključi ažurirane statističke podatke, raščlanjene po spolu, etničkoj grupi, socijalnom i drugom relevantnom statusu, o zastupljenosti žena u društvenom i privatnom sektoru zapošljavanja, kao i o platama koje žene primaju u poređenju sa muškarcima

U Bosni i Hercegovini postoji veoma jaka veza između društvene uloge žene, njenog obrazovanja, zanimanja i položaja na tržištu rada. Podaci dostupni na temelju istraživanja pokazuju da u Bosni i Hercegovini postoje tipično ženska i tipično muška zanimanja. Još uvijek su stereotipi o poželjnim zanimanjima i profesijama kojima se više bave žene ili muškarci, veoma duboki. Mogućnost bosanskohercegovačkih žena da odgovore na zahtjeve koje diktira tržište rada, znatno je ograničena. Na tu činjenicu utiče više faktora, kao što su: patrijarhalno poimanje uloge žene u porodici i društvu, nizak nivo obrazovanja i informiranosti žena u ruralnim oblastima, favoriziranje muškaraca pri zapošljavanju, slaba kreditna sposobnost (visoke kamate, mali procenat žena koje imaju vlasništvo nad nekretninama).

Iz statističkih podataka koji slijede može se vidjeti stvarno stanje ravnopravnosti polova u nekim dijelovima oblasti rada, zapošljavanja i pristupa svim ekonomskim resursima. Najveći problem pri sastavljanju sveobuhvatne analize predstavlja činjenica da svi nadležni organi u Bosni i Hercegovini ne ispunjavaju obavezu iz Zakona o ravnopravnosti polova u BiH o dužnosti razvrstavanja podatka na

osnovu pola i vođenja urednih statističkih evidencija na temelju spola. Gender centar RS je, npr. tražio podatke o pristupu finansijskim uslugama i resursima, iz banaka, mikrokreditnih i štedno-kreditnih organizacija, ali ti podaci se ne vode, ne razvrstavaju i ne prikazuju po polu, što je obaveza po Zakonu o ravnopravnosti spolova u BiH. Gender centar Federacije BiH se suočava sa istim problemima. Nepoštivanjem obaveze urednog vođenja i razvrstavanja statističkih podataka se otežava rad i same Agencije i Zavoda za statistiku u BiH. Međutim, postoje i pozitivni primjeri vođenja statistike u oblasti ravnopravnosti polova, prije svega od strane nadležnih Agencija za statistiku, ali i drugih organa. Tako su se Federalni zavod za zapošljavanje i sve kantonalne službe izjasnile da razvrstavaju statističke podatke po polu u oblastima koje pokrivaju, te u prilogu odgovora dostavili svoje mjesečne biltene ili izvode iz biltena – statističke preglede iz kojih je vidljiva gender statistika.

Prema podacima Agencije za statistiku Bosne i Hercegovine stopa nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini iznosi 23,4% (21,4% za muškarce i 26,8% za žene), dok je u istom periodu 2007. godine iznosila 29,0% (26,7% za muškarce i 32,9% za žene). Stopa nezaposlenosti je najviša među mladim osobama starosti od 15 do 24 godine, i iznosi 47,5% (44,8% za muškarce i 52,3% za žene). Stope aktivnosti i zaposlenosti prema podacima ARS 2008 su iznosile 43,9% i 33,6%, dok su u 2007. godini bile 43,9% i 31,2%; stope su bile značajno više za muškarce nego za žene. Stope aktivnosti i zaposlenosti su bile najviše u starosnoj grupi od 25 do 49 godina (68,6% i 53,4%). Struktura zaposlenih osoba prema statusu u zaposlenju pokazuje da osobe u plaćenju zaposlenosti (zaposlenici) imaju najveće učešće (72,5%, od toga 35,6% žene). Učešće samozaposlenih osoba je bilo 22,1% (od toga 27,4% žene), a neplaćenih pomažućih članova je bilo 5,4% (od toga 68,9% žene).

Radno sposobna populacija:

- Ukupno: 2.648.618
- Žene: 1.371.638 (51,7%)

Zaposlene osobe:

- Ukupno: 890.239
- Žene: 316.960 (35,6%)

Nezaposlene osobe:

- Ukupno: 272.034
- Žene: 115.953 (42,6%)¹

Iz navedenog je, između ostalog, vidljivo da žene u dobi između 16-64 godine čine samo 35% aktivne radne snage u Bosni i Hercegovini, što čini najmanji nivo zastupljenosti žena na tržištu rada u Jugoistočnoj Evropi.

Tokom 2008. godine, izvršena je promocija publikacije „Gender jaz u bosanskohercegovačkim приходима“, koja predstavlja prvo istraživanje u razlikama plata žena i muškaraca u Bosni i Hercegovini. **Gender jaz u приходима je razlika između** prosječnog mjesečnog prihoda uposlenika i uposlenica (zaposlenih muškaraca i žena) koji se iskazuje kao procenat mjesečnih prihoda uposlenika (muškaraca). Analiza gender jaza u приходима u Bosni i Hercegovini je pripremljena na temelju analiza rezultata Ankete o radnoj snazi ARS 2006, Ankete živjeti u BiH 2001-2004 i dostupnih podataka iz Statističkog sistema Bosne i Hercegovine. Anketa je izrađena u saradnji Agencijom za ravnopravnost polova Bosne i Hercegovine i Nezavisnog biroa za humanitarna pitanja, a uz podršku CIDE i UNDP-a.

Analiza je napravljena na dostupnim podacima o neto platama. Ove ankete pokazuju da na svaku zaposlenu ženu dolaze skoro dva zaposlena muškarca. Analize ukazuju i da je starosna struktura zaposlenih lica u BiH ravnomjerna za oba pola. Detaljniji uvid ukazuje da je procentualni udio mladih žena veći u odnosu na njihove kolege. Za ovakvu situaciju odgovorno je više razloga od kojih su najčešći napuštanje posla zbog brige o djeci, veća potražnja za mlađom radnom snagom, ranija dob penzionisanja žena, itd.

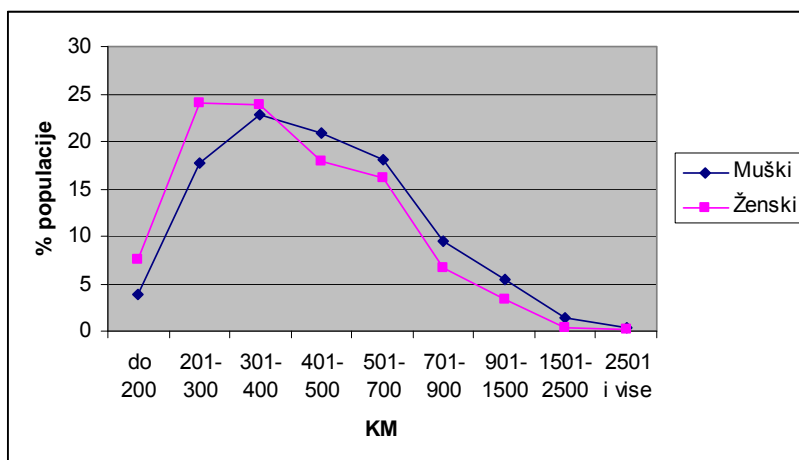
Analiza gender jaza po platnim razredima je pokazala da su na tržištu rada u BiH prisutniji muškarci tj. da

---

¹ Anketa o radnoj snazi, 2008, Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine

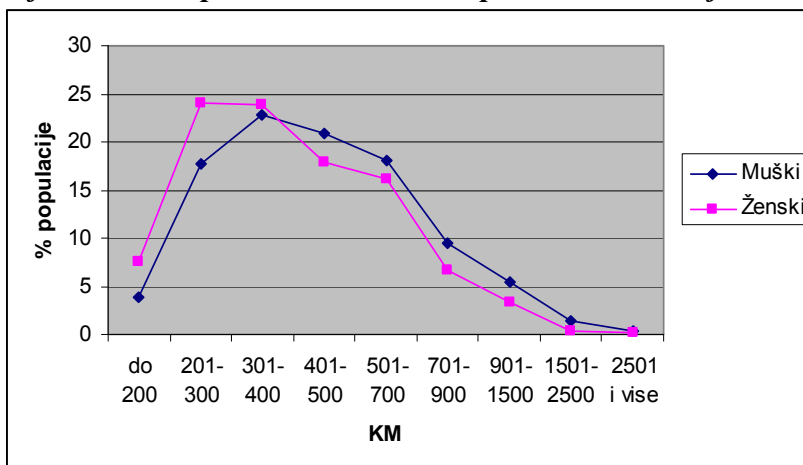
je tržište rada orijentisano ka muškarcima. Iako je približno jednak broj zaposlenih muških i ženskih lica u najvišem (preko 2.500 KM) i najnižem (do 200 KM) platnom razredu, u svim ostalim platnim razredima broj zaposlenih muškaraca je veći od broja zaposlenih žena.

Najveća razlika je prisutna u platnom razredu od 401 do 500 KM gdje za svaku zaposlenu ženu postoje tri zaposlena muškarca.

Na tržištu rada u BiH prisutne su žene koje su u prosjeku obrazovanije od muškaraca. Ako uporedimo strukturu zaposlenih žena i zaposlenih muškaraca, žene sa završenom srednjom školom 4 do 5 godina, višom i visokom školom su procentualno više zaposlene u odnosu na muškarce. Za razliku od žena, kod kojih su osobe sa završenom srednjom školom trajanja od 4 do 5 godina, najzastupljenija kategorija zaposlenih, kod muškaraca osobe sa završenom srednjom školom trajanja od 2 do 3 godina su najzastupljenija kategorija zaposlenih. Ovo proizlazi iz činjenice da se žene u BiH tradicionalno ne bave zanatskim poslovima pa se ne školuju u tom tipu srednjoškolskog obrazovanja.

Grafikon 1.2: Zaposlene osobe u BiH prema obrazovnoj strukturi

Za razliku od muškaraca bez završenog obrazovanja koji najvećim dijelom primaju platu od 200 do 400 KM mjesečno, žene bez obrazovanja najvećim dijelom se nalaze u najnižem platnom razredu i primaju platu nižu od 200 KM mjesečno.

Žene sa završenim fakultetskim obrazovanjem se pomiču ka višim platnim razredima. Međutim, muškarci i dalje dominiraju u dva najviša platna razreda. Ovo ukazuje na činjenicu da žene u BiH, kao i u svijetu, imaju manji pristup rukovodnim i drugim visoko plaćenim pozicijama na BiH tržištu radne snage.

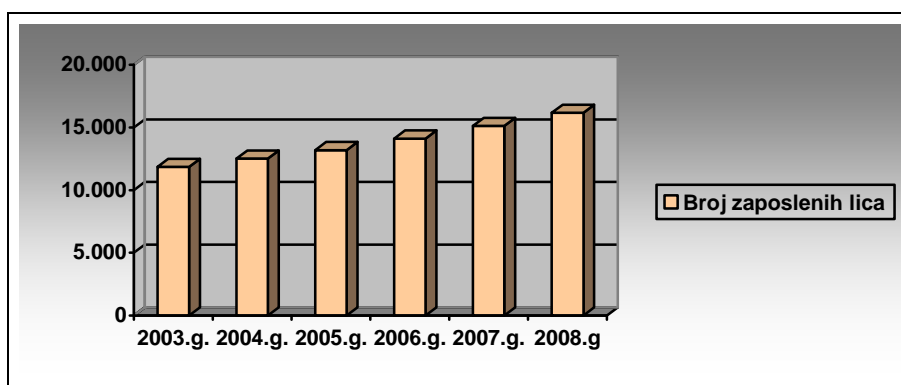
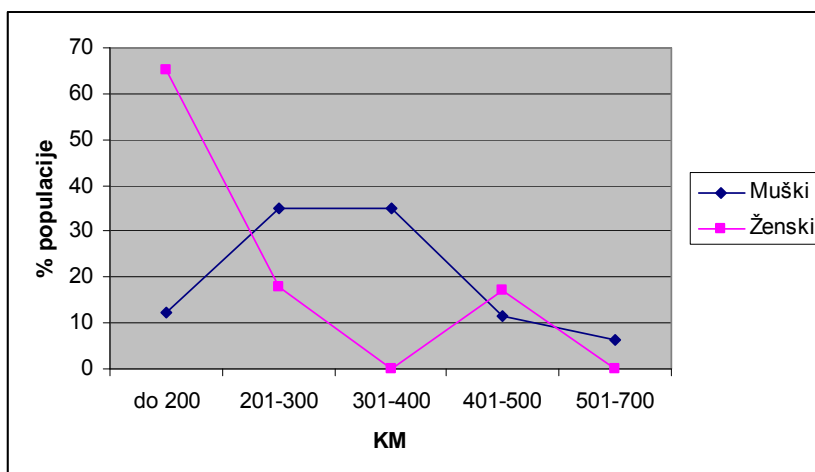
Najveća razlika u prihodima se odnosi na kategoriju stanovništva bez diplome, gdje je razlika u prihodima 173,09 KM u korist muškaraca.² Jaz u prihodima muškaraca i žena se smanjuje kako nivo obrazovanja raste do srednje škole. Međutim, razlika je još uvijek znatna; 136,56 KM za osobe sa osnovnom školom i 112,71 KM za osobe sa srednjom školom.

Prema starosnoj strukturi najveću razliku imaju žene od 36 do 45 godina u iznosu od 76 KM. Žene sa završenom srednjom školom nose većinu novčanog efekta razlika neto plata u BiH.

Najveći efekat diskriminacije (Tabela 4.2) imaju ženske osobe sa završenom osnovnom školom i završenom srednjom školom u prerađivačkoj industriji kao i žene sa završenom srednjom školom u trajanju od 2 do 3 godine koje rade u trgovini. Ove žene imaju za jednu trećinu nižu platu u odnosu na svoje muške kolege.

Anketa o radnoj snazi za 2006. godinu ukazuje da u BiH prosječna razlika u neto plati između muškaraca i žena iznosi 73 KM ukoliko se broj radnih sati ne uzima u obzir. Ako se posmatraju osobe koje rade fiksno 40 sati sedmično onda je ova razlika nešto manja i iznosi 55 KM.

Imajući u vidu da se ovi podaci odnose na oko 200 hiljada žena u BiH za koje su dostupni podaci iz ankete, ukupni efekat ovih razlika grubo se može procijeniti na oko 11 miliona KM mjesečno. Kako anketa broj zaposlenih žena procjenjuje na 283 hiljade, stvarni efekat ove razlike u neto plati bi mogao biti mnogo veći.

Preporuka br. 34.

Komitet preporučuje da država članica izmijeni i dopuni postojeću legislativu kako bi adekvatno odražavala i implementirala Zakon o jednakosti polova iz 2003. godine te da poveća sredstva Agencije za ravnopravnost spolova, kako bi omogućila da djelotvorno kontroliše i bori se protiv rodne diskriminacije u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava.

² Podaci ŽuBiH ankete u ovoj analizi se odnose na 2004. godinu.

Ustav Bosne i Hercegovine, kao i entitetski i kantonalni ustavi, zabranjuju diskriminacije na osnovu pola. Slijedom toga, zakoni u Bosni Hercegovini, kao akti koji moraju biti u skladu sa ustavima u Bosni i Hercegovini ne prave formalnu diskriminaciju na osnovu pola ni u jednoj oblasti koja je zakonskim i podzakonskim aktima regulisana. U tom smislu, pravno gledano polovi su ravnopravni. Međutim, često se u praksi primjenom zakona i podzakonskih akata može uočiti da naizgled neutralna pravna norma, praksa ili kriterij dovode pripadnike jednog pola u neravnopravan položaj u odnosu na drugi pol, što su pokazale i stručne analize koje u okviru svog djelokruga i nadležnosti sprovodi Agencija za ravnopravnost polova BiH i entitetski gender centri. Radi otklanjanja navedene indirektno diskriminacije, Agencija za ravnopravnost polova i entitetski gender centri u saradnji sa drugim nadležnim organima iniciraju, podstiču i sprovode izmjene i dopune postojećih zakona i drugih propisa radi njihovog usklađivanja sa Zakonom o ravnopravnosti polova u BiH i međunarodnim konvencijama u oblasti ravnopravnosti polova, naročito CEDAW konvencijom. Cilj je obezbjeđenje stvarne ravnopravnost polova u svim sferama javnog i privatnog života. To se posebno odnosi na obezbjeđenje ravnopravnog pristupa resursima, zapošljavanju radu i obrazovanju bez obzira na pol. Posebna pažnja se prilikom harmonizacije zakonodavstva posvećuje odredbama o obavezama nadležnih organa u pogledu planiranja, sprovođenja i praćenja mjera za unapređenje ravnopravnosti polova, a naročito predviđanju posebnih mjera kojima bi se povećao broj žena na mjestima odlučivanja prije svega u politici, te ravnopravna prisutnost oba spola u javnom životu, posebno medijima. Takođe, se u zakonodavstvo ugrađuju odredbe kojima se omogućava bilo krivično-pravno, bilo prekršajno - pravno ili građansko-pravno, sankcionisanje počinioaca i zaštita žrtava uznemiravanja, seksualnog uznemiravanja i nasilja na osnovu pola ali i drugih pojava koje za cilj imaju stavljanje jednog od polova u neravnopravan položaj ili degradaciju pripadnika jednog od polova. Nadalje, nastoje se uvesti odnosno precizirati zakonske obaveze vođenja gender statistike po pojedinim oblastima. Konačno, insistira se na uvođenju gender senzitivnog jezika u zakonodavstvo, te propisivanju zakonske obaveze korištenja gender senzitivnog jezika pri izdavanju službenih dokumenata, u medijima i u drugim sferama javnog i privatnog života.

Napominjemo, da sve predložene izmjene izmjene i dopune zakona do sada nisu stupile na snagu radi dužine trajanja zakonodavnog postupka, ali da u pravilu svi prijedlozi izmjena i dopuna bivaju uvaženi tokom zakonodavnog postupka odnosno postupaka izmjena i dopuna postojećih propisa.

Budući da Agencija za ravnopravnost poslova BiH djeluje i radi u sklopu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH, u potpunosti je riješeno njeno ukupno finansiranje.

Preporuka br. 35

Komitet apeluje na državu članicu da pojača svoje napore u borbi protiv nezaposlenosti kroz posebno ciljane programe, uključujući programe usmjerene na smanjenje nezaposlenosti među mladima, ženama, posebno udovicama nositeljica kućanstva, kao i nezaposlenosti među siromašnim i marginalizovanim.

Prema podacima Agencije za statistiku BiH, u januaru 2010. godine, broj zaposlenih u pravnim licima u BiH iznosio je 701.431, a od toga 280.857 žena. U odnosu na decembar 2009. godine broj ukupno zaposlenih u pravnim licima povećao se za 2,2%, dok se broj zaposlenih žena povećao za 2,1%. Stopa registrovane nezaposlenosti za januar 2010. godine je iznosila 42,4% i bila je manja je od one u decembru 2009. za 0,3 postotna poena.

Prema podacima zavoda i službi zapošljavanja u Bosni i Hercegovini sa 31. 1. 2010. godine na evidencijama je prijavljeno 516.321 nezaposleno lice, što je u odnosu na 31. 12. 2009. godine predstavljalo povećanje za 5.741 lice ili 1,12%. Od ukupnog broja lica koja su tražila zaposlenje, njih 257.489 ili 49,87% su bile žene.

Sporo otvaranje radnih mjesta i niska tražnja radne snage ključni su problemi nezaposlenosti u BiH, a postojeći nivo kreiranja radnih mjesta ne može apsorbovati priliv radne snage na tržište rada.

Bosna i Hercegovina se nalazi u procesu pripreme tri strateška dokumenta za period 2010-2014. godina: *Strategije razvoja BiH, Strategije socijalnog uključivanja i Strategije zapošljavanja.* Proces pripreme

strateških dokumenata i koordinacija aktivnosti je u nadležnosti Direkcije za ekonomsko planiranje (DEP) pri čemu se koordinacija odvija u partnerstvu sa vladama Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH, te velikim brojem učesnika iz vladinog sektora i civilnog društva.

Na tržištu rada u Bosni i Hercegovini identifikovane su posebno ranjive grupe: žene, mladi u dobi između 15 i 24 godine, osobe sa invaliditetom i Romi.

U cilju preduzimanja adekvatnih mjera za otklanjanje problema nezaposlenosti i neaktivnosti, naročito žena, *Agencija za ravnopravnost spolova BiH* u saradnji sa *Gender centrom Federacije Bosne i Hercegovine*, *Gender centrom Republike Srpske* kao i nevladinim i međunarodnim organizacijama realizovala je slijedeća istraživanja: „*Nezaposlenost i socioekonomski položaj žena. Slučaj Bosne i Hercegovine*“; „*Gender barometar*“; „*Socio-ekonomski status žena u BiH*“; „*A Desktop Research Into the Current State of Affairs of the Labor Market in Bosnia and Herzegovina*“; „*Gender jaz u bosansko hercegovačkim prihodima*“ iz 2008. godine i studiju „*Položaj žena u zemljama Balkana*“.

Imajući u vidu zaključke navedenih istraživanja može se konstatirati, da su najveći problemi u oblasti rada i zapošljavanja žena: 1) niži nivo stečenog obrazovanja, niža stopa aktivnosti i zaposlenosti, nepovoljniji položaj žena na tržištu rada, te ograničeniji izbor zanimanja; 2) žene se suočavaju sa preprekama u zapošljavanju, kao što je pristranost kod zapošljavanja, tradicionalno shvaćanje uloge žene u društvu, njena isključiva odgovornost za brigu o djeci i obavljanje porodičnih dužnosti; 3) zbog svog odsustva sa tržišta rada, žene su izložene riziku da njihova znanja i vještine zastare, te se tako nalaze u situaciji težeg povratka na tržište rada; 4) posebno su žene sa niskim nivoom obrazovanja izložene riziku nezaposlenosti i marginalizacije na tržištu rada zbog zastarjelih stručnih vještina, te nedostupnosti cjeloživotnog učenja.

Kao odgovor na navedene probleme, Agencija za ravnopravnost spolova BiH i entitetski gender centri su učestvovali u integrisanju posebnih mjera za zapošljavanje žena u strategije iz oblasti zapošljavanja, pokretali brojne inicijative za poboljšanje zakonodavstva radi stimulacije zapošljavanja žena i zaštite žena na radu, te inicijative u pogledu osmišljavanja i finansijske podrške programima i aktivnostima koje podstiču zapošljavanje žena.

Imajući u vidu probleme žena pri zapošljavanju, **Strategija zapošljavanja u Federaciji BiH** se posebno fokusira na sljedeća područja djelovanja: *sprovođenje kampanje čiji je cilj podsticanje neaktivnih da se prijave na zavod za zapošljavanje; inkluziju neaktivne grupe; program aktivnih mjera za neaktivne žene; eliminaciju polne diskriminacije na radu, pri zapošljavanju, tokom obrazovanja, na tržištu rada, osiguravanje jednakih mogućnosti za žene i muškarce na tim poljima; usklađivanje radnih obaveza sa obavezama prema porodici.*

Očekivani rezultat Strategije zapošljavanja u Federaciji BiH je povećanje stope zaposlenosti žena sa 21,1% iz 2008. godine na 40% do kraja 2013. godine.

Osnovni cilj **Strategije zapošljavanja u Republici Srpskoj** je povećanje stope zaposlenosti za žene usmjeravanjem na promovisanje pristupanja tržištu rada i povećanje mogućnosti dobijanja posla za nezaposlene i neaktivne žene. U vezi s tim, aktivne mjere i programi su usmjereni na: *podsticanje neaktivnih žena koje traže posao da se prijave kod javnih službi za zapošljavanje, povećanje stope zaposlenosti kod žena fokusiranjem na unapređenje pristupa tržištu rada i povećanja mogućnosti zapošljavanja i samozapošljavanja za nezaposlene i neaktivne žene; aktivnosti kojima se promoviše aktivno pristupanje tržištu rada i dokvalifikovanje i podizanje znanja i stručnosti ovih lica za uključivanje u proces zapošljavanja, te povećanu usklađenost porodičnog života i rada, kako bi se otklonila namjerna neaktivnost žena kad su razlog te neaktivnosti porodične obaveze.*

Očekivani rezultat Strategije zapošljavanja u Republici Srpskoj je povećanje stope zaposlenosti žena sa 38,3% zabilježenih u 2009. godini na 46% do kraja 2014. godine.

Posebni programi za zapošljavanja žena u Federaciji BiH

Federalni zavod za zapošljavanje, kao nadležna javna ustanova za definisanje programa zapošljavanja u Federaciji BiH, u svom programu rada za 2009. i 2010. godinu predviđa posebne programe za zapošljavanje žena.

Tako je u 2009. godini bio predviđen i proveden poseban program sufinansiranja zapošljavanja osoba sa invaliditetom i drugih teže zapošljivih grupa nezaposlenih osoba. **Posebnu ciljnu grupu su predstavljale žene žrtve nasilja prijavljene na evidenciju nezaposlenih.** Cilj programa je bio podsticanje zapošljavanja posebnih grupa osoba koje se nalaze na evidenciji nezaposlenih. U 2010. godini je predviđen i sasvim novi program sufinansiranja zapošljavanja žena koje se nalaze na evidenciji nezaposlenih, bez obzira da li su bile žrtve nasilja ili ne. Cilj programa je podsticanje zapošljavanja i samozapošljavanje žena sa evidencije nezaposlenih

Pored nepostojanja posebnih programa Federalnog zavoda za zapošljavanje u pomenutom razdoblju, Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta od 2003. godine redovno planira sredstva za podsticaj razvoja preduzetništva i zanatstva (izdvojeno oko 35.141.000 KM), Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta istaklo je da je jedan od strateških ciljeva Ministarstva razvoj malog i srednjeg preduzetništva u okviru kojeg je akcenat stavljen na preduzetništvo žena.

Posebni programi za zapošljavanje žena u Republici Srpskoj

Može se konstatovati da postoje brojni projekti u Republici Srpskoj u oblasti zapošljavanja, unapređenja radnih prava i ekonomskog osnaživanja, od strane institucija (Zavod za zapošljavanje Republike Srpske, Fond za razvoj i zapošljavanje Republike Srpske), Saveza sindikata Republike Srpske i nevladinih organizacija, te određenih mikrokreditnih organizacija, koje imaju programe posebno usmjerene na žene (kao što je mikrokreditna organizacija MI-BPSPPO).

Mikrokreditne organizacije, koje u svojim programima imaju podršku ženama, podržavaju samozapošljavanje u privatnom sektoru i poljoprivredi. Treba naglasiti da su ovi krediti skuplji, ali su formalno i administrativno dostupniji i za mnoge žene jedino rješenje u uslovima kada pokreću vlastiti posao.

a) Nezaposlenost mladih (15 – 24 god.)

Mladi su u 2009. godini činili 13,8%³ BiH populacije (14,7% u FBiH i 12,2% u RS) pri čemu se BiH svrstava u znatno mlađe zemlje u odnosu na EU gdje mladi čine npr. 12,7% populacije. Mladi teško pronalaze zaposlenje, ali su u poređenju s drugim starosnim grupama neproporcionalno više zastupljeni na neformalnom tržištu rada. Zemlje Evropske unije, ali i zemlje u regionu, imaju znatno veću stopu zaposlenosti mladih nego BiH. BiH raspolaže veoma bitnim razvojnim resursom u odnosu na druge zemlje koji je uglavnom neiskorišten. Stopa nezaposlenosti mladih u 2009. godini je iznosila 49% (FBiH 54%, RS 38,2% i DB 50%,) i manja je nego u 2007. godini (58,4%).

Entitetski zavodi za zapošljavanje su u dosadašnjoj praksi posebnu pažnju posvećivali zapošljavanju mladih, posebno onih sa visokom školskom spremom. Ti programi se provode već nekoliko godina.

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je u 2009. godini realizirao **Projekat zapošljavanja pripravnika visoke stručne spreme, a Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe** kontinuirano realiziraju slične programe zapošljavanja mladih sa visokom stručnom spremom, bez radnog iskustva. **Programom zapošljavanja asistenata u visokoškolskim ustanovama i naučnoistraživačkim institucijama** sufinansirano je zapošljavanje asistenata u nastavnom i istraživačkom sektoru. Univerziteti, fakulteti i instituti za naučnoistraživački rad u Federaciji BiH mogli su aplicirati za ovaj program, a kriterije za odabir osobe koja će se sufinansirati određivali su sami fakulteti u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju i Zakonom o naučnoistraživačkoj djelatnosti, koji se primjenjuju u određenom kantonu. **Programom zapošljavanja i zadržavanja mladih u Bosni i Hercegovini u periodu 2009-2011. godina (YERP)** koji se finansira iz sredstava Razvojnog programa Ujedinjenih nacija (UNDP), predviđeno je jačanje kapaciteta službi za zapošljavanje radi stvaranja uslova za pružanje profesionalnih i efikasnih usluga mladim nezaposlenim osobama. Takođe, je u pripremi i **Program zapošljavanja mladih u Bosni i Hercegovini (YEP)** koji će finansirati *Švicarska agencija za razvoj i saradnju* i *Austrijska agencija za tehničku saradnju*.

³ ARS BiH LFS BiH, 2009.

b) Lica sa invaliditetom

Zapošljavanje lica sa invaliditetom u Republici Srpskoj je regulisano normativno i institucionalno. *Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida* uređuju se prava, uslovi i postupak profesionalne rehabilitacije, osposobljavanja i zapošljavanja lica s invaliditetom i smanjenom radnom sposobnošću, osnivanju organizacija i djelatnost ustanova, preduzeća i drugih organizacija koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem invalida pod opštim i posebnim uslovima. Prema podacima Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida od ukupno 665 invalida koji su direktno zaposleni sredstvima Fonda, 41 invalidno lice je ženskog pola ili 6,16%, a 624 invalidna lica su muškog pola, odnosno 93,83 (podaci se odnose na period od 01.01. 2006. do 31.12.2009.).

Zapošljavanje lica sa invaliditetom u Federaciji BiH je regulisano *Zakonom o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba sa invaliditetom*, koji je donesen polovinom februara 2010. godine.. Federalni zavod za zapošljavanje je tokom 2009. godine sufinansirao zapošljavanje 90 osoba s procentom invaliditeta od najmanje 60% i osoba sa invaliditetom sa smetnjama u psihičkom razvoju, te 30 žena žrtava nasilja. Za te namjene predviđena su bespovratna finansijska sredstva Federalnog zavoda: za sufinansiranje zapošljavanja nezaposlenih osoba s invaliditetom i žena žrtava nasilja kod poslodavaca; za sufinansiranje samozapošljavanja, poljoprivrednu djelatnost (prvenstveno proizvodnju zdrave hrane u pčelarstvu, stočarstvu, povrtlarstvu i voćarstvu), zanatsku djelatnost (proizvodnu, uslužnu) domaću radinost, seoski turizam ili druge djelatnosti.

U 2010. godini predviđen je poseban program zapošljavanja osoba sa invaliditeom i drugih teže zapošljivih kategorija nezaposlenih osoba. Predviđena su sredstva za zapošljavanje kod poslodavaca i za samozapošljavanje 90 invalidnih osoba i 30 žena žrtava nasilja.

c) Zapošljavanje Roma

Od ukupno 17 nacionalnih manjina, Romi predstavljaju najveću manjinu u BiH. U nedostatku popisa stanovništva, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je završilo krajem 2009. i početkom 2010. godine evidentiranje Roma. Prema preliminarnim podacima može se konstatovati da u BiH živi ukupno oko 25-30 Roma za razliku od ranijij procjena da se taj broj kreće između 40.000 i 80.000. Svega 3%⁴ Roma u BiH ima stalno zaposlenje. U pogledu zaposlenosti, zvanične evidencije nezaposlenih i zaposlenih lica ne prate status Roma, a i Romi se u veoma malom broju evidentiraju kao nezaposlena lica u službama za zapošljavanje. Najveći izvor prihoda ove nacionalne manjine je samozapošljavanje⁵, i to u sektoru prikupljanja sekundarnih sirovina i reciklaže otpada. Dakle, broj zaposlenih Roma je veoma mali, gdje je u javnom sektoru zaposleno oko 2 – 3% Roma, dok je preduzeća i zanatskih radnji u romskom vlasništvu veoma malo.

Zavod za zapošljavanje Republike Srpske je u 2009. godini započeo realizaciju *Projekta podrške zapošljavanju Roma u Republici Srpskoj*. Do sada su odobrena sredstva za sufinansiranje zapošljavanja 75 lica u iznosu od 190.000,00 KM, od čega 5 samozapošljavanja i 70 lica za zapošljavanje kod poslodavaca. Kako Projekat nije u potpunosti realizovan, Zavod za zapošljavanje je raspisao ponovni javni poziv za sufinansiranje samozapošljavanja i zapošljavanja kod poslodavaca do utroška sredstava u iznosu od 171.000,00 KM.

Federalni zavod za zapošljavanje, takođe, realizuje Program zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u skladu sa Memorandumom o razumijevanju za implementaciju Akcionog plana Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u oblasti zapošljavanja za 2009. godinu. Raspoloživa finansijska sredstva u iznosu od 440.000 KM, predviđena za podršku zapošljavanja i samozapošljavanja Roma u Federaciji BiH, usmjerena su za: sufinansiranje poslodavaca radi zapošljavanja Roma za: zanatstvo ili srodnu djelatnost (stari zanati, domaća radinost, proizvodno i uslužno zanatstvo), sakupljanje sekundarnih sirovina, poljoprivredu (plastička proizvodnja, pčelarstvo ili druga grana poljoprivrede) ili drugu djelatnost.

⁴ APBiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite, Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sarajevo, 2009.

⁵ Akcioni plan BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja.

U 2009. godini realizirano je ukupno 91.400 KM. Ostatak sredstava usmjeren je ponovo u poticaj zapošljavanja Roma, a na osnovu ocjene zahtjeva zaprimljenih po Drugom javnom pozivu (objavljenom 6.11.2009. godine). U 2010. godini će se nastaviti realizacija Programa zapošljavanja i samozapošljavanja Roma za što su predviđena su sredstva u iznosu od 350.000 KM.

U Brčko Distriktu BiH, u posmatranom periodu odvijala se jedna od ključnih programskih aktivnosti – program zapošljavanja pripravnika, ciljna grupa od IV do VII stepena obrazovanja, a sve prema pregledu u narednoj tabeli.

Ciljna grupa	P r i p r a v n i c i					Svega
	II – Javni poziv 2009.g.	II JP - 31.08. 2009.g.	Produžen - II Javni poziv 2009.g.	Pripravnici-Dopuna produženog II – JP 2009.g.	Dopuna Programa Vlade 2010.g.	
VII – stepen	148	11	15	25	24	223
VI – stepen	17	25	4	-	3	49
IV - stepen	108	-	20	25	10	163
Svega :	273	36	39	50	37	435

Finansiranje ukupnog broja pripravnika iz prethodne tabele, vršiće se iz obezbijedenih sredstava u budžetu Brčko Distrikta BiH i sredstava Zavoda za zapošljavanje Brčko Distrikta BiH.

Preporuka br. 36

Komitet preporučuje da država članica preduzme djelotvorne mjere kako bi osigurala da poslodavci poštuju ugovorne obaveze prema svojim uposlenicima, tj. da se uzdrže samovoljnog otpuštanja uposlenika ili neisplaćivanja na vrijeme plata ili doprinosa za socijalno osiguranje. Komitet dalje preporučuje državi članici da osigura da jedinice inspekcije rada imaju dovoljno kadra i resursa da se djelotvorno bore protiv zloupotrebe radničkih prava.

Pravo na rad kao osnovno ljudsko pravo ne ostvaruje, trenutno, veliki broj državljana BiH – registrovanih lica (prijavljenih na evidencije zavoda za zapošljavanje), čemu treba pridodati nepoznati broj nezaposlenih lica koja svojim radom neostvaruju elementarne uslove egzistencije, kao i utvrđeni broj lica koji rade u neformalnom sektoru (rad na crno).

Prestanak radnog odnosa u pravnom sistemu u BiH regulisan je entitetskim zakonima o radu koji sadrže normu imperativnog karaktera zabrane poslodavcu da radnika samovoljno otpusti sa posla dok se on nalazi u određenim okolnostima koji mu daju karakter posebne zaštite. Zakonodavac se opredijelio za pomenuto zakonsko rješenje poučen učestalim otkazima ugovora o radu izazvani teškom ekonomskom situacijom koju je prouzrokovala svjetska ekonomska kriza – recesija. Takođe, primjetna je manifestacija neuplaćivanja doprinosa radnicima za penziono, socijalni i zdravstveno osiguranje što je u suprotnosti sa važećim propisima u BiH.

Vezano za navedeno uspostavljena je šema socijalnog zbrinjavanja kao jedan od načina zaštite prava radnika u slučajevima kad im nije isplaćena plata od strane poslodavca. Navedenom šemom se ne štite direktno zahtjevi koji se odnose na plate, već se vrši uplata doprinosa, kako bi radnici koji su ostali bez zaposlenja ostvarili pravo na penziju i pravo na novčanu naknadu.

Napominjemo, da su u proteklom periodu putem programa socijalnog zbrinjavanja radnika vlade oba entiteta i Vlada Brčko Distrikta BiH odobrili značajna novčana sredstva za izmirenje doprinosa za penziono i invalidsko osiguranje, kao i osiguranje od nezaposlenosti, te putem javnog poziva omogućili odlazak u penziju većeg broja radnika.

Iz naprijed navedenog proizilazi da je program socijalnog zbrinjavanja radnika pokazao svoju opravdanost u očuvanju socijalnog mira olakšavajući položaj radnika u postupcima stečaja, likvidacije i privatizacije prezaduženih preduzeća.

Dakle, na osnovu zakonâ o radu u BiH samovoljno otpuštanje radnika je zabranjeno. Zakoni o radu regulišu pitanja otpremnina, naknada, doprinosa, socijalnog zbrinjavanja za radnike kojima je potrebno povezati staž.

Kontrolni mehanizam za praćenje implementacije navedenih zakona je inspekcija rada, a u slučajevima eventualnih sporova nadležan je sud prema mjestu sjedišta preduzeća ili prbivališta radnika.

Inspekcija u oblasti rada vrši nadzor nad primjenom propisa koji se odnose na: obavezu zaključivanja ugovora o radu između poslodavaca i radnika, ostvarivanje prava radnika; obavezu poslodavaca da zaposlene u propisanim rokovima prijavljuju nadležnim organima penzijskog i zdravstvenog osiguranja; radno vrijeme, odmori i odsustva, plate, zapošljavanje i rad maloljetnika, žena, trudnica, porodilja, invalida, stranaca i dr.; uslove rada, bezbjednost i zaštitu zdravlja zaposlenih; naročitu zaštitu zdravlja maloljetnika, žena i invalidnih radnika; sprovođenje mjera zaštite na radu i obuke radnika iz zaštite na radu; prestanak radnog odnosa, otpremnine prilikom prestanka radnog odnosa, otkazivanje ugovora o radu i otkazne rokove; ostvarivanje prava na štrajk; kolektivne ugovore i opšte akte poslodavaca; proizvodna i druga sredstva rada i opreme i vršenje periodičnih pregleda njihove tehničke ispravnosti; primjenu tehničkih normativa u zaštiti na radu, bezbjednosti radnika i drugih lica, imovine i zaštite okoline; vršenje uviđaja težih nesreća na poslu i nesreća koje imaju za posljedicu smrt radnika; korištenje ličnih zaštitnih sredstava, radnih i pomoćnih prostorija; kontrolu uslova rada i radne sredine u pogledu osvjjetljenja, buke, mikroklimi, hemijskih i bioloških štetnosti te opasnosti od električnih i gromobranskih instalacija; izradu konstruktivno tehničke dokumentacije u pogledu zaštite na radu; uređenje gradilišta; kontrolu mjesta sa posebnim uslovima rada; obuku i osposobljenost radnika za bezbjedan rad na radnom mjestu; obavljanje i drugih poslova nadzora u oblasti rada i zaštite na radu kada je to određeno posebnim zakonom. Inspekcijski nadzor nad izvršavanjem zakona i drugih propisa iz oblasti rada i zaštite na radu obavlja Republička inspekcija rada u sastavu Inspektorata.

Inspektorat rada je tokom 2009. godine organizovao i proveo pojačane inspekcijske nadzore na suzbijanju rada na crno. Prilikom vršenja inspekcijskog nadzora inspektori su u svim slučajevima u kojima su utvrdili nelegalno zasnivanje radnog odnosa izricali propisane kazne, a djelovali su i preventivno nalažući mjere za otklanjanje navedenih nedostataka a u restitktivnom smislu zabranu rada subjektu nadzora.

Preporuka broj: 37

Komitet preporučuje državi članici da poduzme mjere na ukidanju sankcija nametnutih osobama koje rade u neformalnom sektoru, tj. ukidanjem prijavljivanja na biro za zapošljavanje na rok od 12 mjeseci.

U skladu sa odredbama zakona o zapošljavanju oba entiteta i Brčko Distriktu BiH bilo je predviđeno da se kao sankcija nezaposlenom licu koje se vodi u evidencijama zavoda za zapošljavanje, a koje inspekcija zatekne da rade na crno, odnosno u neformalnom sektoru, briše iz naprijed navedene evidencije sa zabranom ponovnog evidentiranja u roku od 12 mjeseci.

U cilju djelimičnog ispunjenja preporuke UN Komiteta, da se ukine odredba zabrane prijavljivanja licima koja rade u neformalnom sektoru u roku od 12 mjeseci, izvršena je revizija pomenute odredbe čiji je rezultat skraćivanja roka sa 12 na 6 mjeseci.

U veoma složenoj ekonomskoj i privrednoj situaciji BiH pokušava pronaći načine za potpuno ukidanje naprijed pomenute odredbe i punu implementaciju preporuke nadležnog UN Komiteta.

Preporuka broj: 38

Komiteta apeluje na državu članicu da obezbijedi da se odgovarajuća sredstva iz cjelokupnih resursa entiteta, kantona i opština dodijele centrima za socijalni rad, te da se poveća broj socijalnih radnika, psihologa i drugog kvalificiranog osoblja ovih centara, kako bi se bolje odgovorilo na specifične potrebe djece, bez roditeljskog staranja, udovica nosioca kućanstva, lica sa invaliditetom i žrtava trgovine ljudima, posebno žena i djece.

Što se tiče se položaja centara za socijalni rad u smislu nedostatka sredstava i kvalifikovanog osoblja zaduženog za socijalnu zaštitu, i apela komiteta da se ta sredstva obezbijede iz resursa entiteta i Distrikta Brčko, u konstalaciji ekonomske situacije u zemlji ovaj zahtjev teško je u potpunosti ostvarljiv.

Nesporna je konstatacija da su centri za socijalni rad neadekvatno opremljeni i da je evidentan nedostatak kadra a pogotovo stručnog kadra jer pored svih poslova koje centri za socijalni rad obavljaju u entitetima i Brčko Distriktu BiH, oni su i prvostepeni organi u uvođenju u pravo neratnih invalida i civilnih žrtava rata. Kada se govori o neratnim invalidima, onda se govori o jednoj kategoriji koja postoji samo u Federaciji BiH i koja ostvaruje zakonom propisana prava po osnovu oboljenja ili po osnovu oštećenja organizma.

Do 2009. godini u Federaciji BiH bilo je, po ovom osnovu, podneseno oko 120.000 zahtjeva koji su udovoljavali kriterijima i prošli prvostepeni postupak, te dostavljeni na reviziju Federalnom ministarstvu rada i socijalne politike a za ostvarivanje prava za tu namjenu u Federalnom budžetu bilo predviđeno 158 miliona KM. Oko 40.000 korisnika je uvedeno u pravo i tada se shvatilo se da je ovakav zakon ekonomski apsolutno neprihvatljiv i da bi za njegovu punu implementaciju u budžetu FBiH trebalo godišnje obezbijediti oko 360. miliona KM, te se pristupilo njegovim izmjenama i dopunama, kako bi se pooštrili uslovi za sticanje prava po ovom propisu. I u prvom a i u drugom slučaju ogromni dio posla podnijeli su centri za socijalni rad.

Takođe, i u slučaju ostvarivanja prava po osnovu propisa kojima su regulisana prava civilnih žrtava rata centri za socijalni rad su prvostepeni organ. U ovom trenutku u Federaciji BiH je negdje blizu 11.000 korisnika a posao centara i po ovom osnovu je veliki posao počev od pravljenja mjesečnih spiskova za isplatu korisnika, pa do svakodnevnih revizija koje dovode do uvođenja novih korisnika odnosno izvođenja iz prava starih korisnika.

U 2009. godini je u Federalnom budžetu, za ove namjene bilo predviđeno 39,5 miliona KM.

Centri za socijalni rad u Federaciji BiH imaju status pravnog lica a osnivač im je opština. Neka dodatna sredstva zbog navedenih dodatnih poslova ne postoje ni u jednom od budžeta tako da u ovom trenutku nije realno očekivati da se centri za socijalni rad u FBiH značajnije popune adekvatnim kadrom.

Preporuka broj: 39

Komiteta apeluje na državu članicu da obezbijedi pravedniju dodjelu postojećih sredstava za socijalnu zaštitu, posebno civilnih žrtava rata, s ciljem smanjenja protuvrječnosti između budžeta za civilne i vojne žrtve rata.

Prema aktuelnim podacima broj civilnih žrtava rata u BiH iznosi 14.928. Od tog broja 10.943 civilnih žrtava rata je registrovano u Federaciji Bosne i Hercegovine, u Republici Srpskoj 3.825, a u Brčko Distriktu BiH 160.

Bosna i Hercegovina je u proteklom periodu donijela izmjene zakonske regulative u cilju poboljšanja položaja žrtava torture, civilnih žrtava rata, kao i poboljšanje položaja osoba s invaliditetom u cjelini. Navedne izmjene se posebno odnose na logoraše i žrtve seksualnog zlostavljanja i silovanja. Razlozi za donošenje ovih izmjena i dopuna bili su ne provođenje ili različito provođenje propisa o pravima civilnih žrtava rata u pravnom sistemu BiH.

Međutim, postojeći zakonski okvir je produbio diskriminaciju između kategorija invalida i ratnih vojnih invalida, te civilnih žrtava rata.

Analizom stanja u cjelini vidljiva je neujednačenost u ostvarivanja prava ostvarenih na osnovu rada (penzioneri, invalidi rada i dr.) u odnosu na ratne vojne invalide i civilne žrtve rata. Nažalost, u datoj ekonomskoj situaciji u zemlji veoma je teško na kvalitetan način riješiti postojeće stanje.

Maksimum koji su civilne žrtve rata u Federaciji BiH postigle po ovom pitanju je činjenica da njihova osnovica u isplati primanja iznosi **70%** osnovice za RVI i po procjeni to je maksimum koji je ova kategorija uspjela postići.

Prilagođavanje ove problematike međunarodnim standardima moguće je rješavati postepenim razmatranjima u parlamentima entiteta i Parlamentarnoj skupštini BiH.

Preporuka broj: 40

Komiteta podstiče državu članicu da promoviše usvajanje predloženog Zakona o izmjenama i dopunama F BiH Zakona o socijalnoj zaštiti, civilnim žrtvama rata i porodicama sa djecom, koji je trenutno u parlamentarnoj proceduri u F BiH i koji predviđa transfer budžeta za socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata i lica sa invaliditetom koje nisu povezane sa oružanim sukobom sa kantona na Federaciju, kako bi se ukinule nejednakosti koje su rezultat različite dostupnosti sredstava u kantonima. Takođe, traži se od države članice da obezbijedi da vlasti u F BiH prošire ovaj transfer budžeta na druge kategorije korisnika socijalne zaštite.

Na nivou Federacije Bosne i Hercegovine usvojen je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj zaštiti, civilnim žrtvama rata i porodicama sa djecom („Sl. novine F BiH“, 39/06), koji predviđa transfer budžeta za socijalnu zaštitu civilnih žrtava rata i lica sa invaliditetom koje nisu povezane sa oružanim sukobom sa kantona na Federaciju. Na taj način su stvorene pretpostavke kako bi se ukinule nejednakosti koje su rezultat različite dostupnosti sredstava u kantonima. To znači da su ovim zakonom osnovna prava civilnih žrtava rata i invalida dignuta na nivo Federacije BiH. Dalje, slijedi harmonizacija propisa u entitetima i između entiteta. Aktivnosti na ovom planu trajaće kontinuirano dok se ne uspostavi konzistentan sistem socijalne zaštite u Bosni i Hercegovini koji će biti pravičan za sve kategorija lica kojima je potrebna socijalna zaštita. Istina, potpuna implementacija zakonskih rješenja usko je povezana sa ukupnom materijalno-financijskom situacijom u društvu, imajući u vidu da je zbog ratnih zbivanja u BiH stvoren socijalni milje koji karakteriše veliki broj izbjeglog i raseljenog stanovništva, veliki broj invalida, ljudi koji nisu u stanju sebi i svojoj porodici obezbijediti normalne životne uslove, jer su u svojim poznim godinama ostali bez posla bez ikakve šanse za ponovno zaposlenje i sl.

Preporuka broj: 41

Komiteta preporučuje državi članici da osigura da žrtve seksualnog nasilja pretrpljenog za vrijeme oružanog sukoba 1992-1995. dobiju status civilnih žrtava rata, da osmisle i implementiraju koherentnu strategiju na državnom nivou, kako bi se zaštitila ekonomska, socijalna i kulturna prava žrtava seksualnog nasilja i članova njihovih porodica, te kako bi se obezbijedilo učestvovanje žrtava seksualnog nasilja u svim procesima donošenja odluka koje se tiču njih.

Članom 54. stav 3. Zakona o osnovama socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom (Sl. novine Federacije BiH“ broj: 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09) utvrđena je posebna kategorija civilnih žrtava rata a to su ona lica koja su preživjela seksualno zlostavljanje i silovanje.

Ono što je karakteristično za ovu kategoriju lica je činjenica da je dovoljno da nadležni organ u zakonski provedenom postupku utvrdi ovakvo činjenično stanje i on po tom osnovu ostvaruje mjesečno novčano primanje u iznosu od 563,00 KM pri koeficijentu 1. Ako je pored seksualnog zlostavljanja i silovanja ta osoba pretrpila i druga oštećenja organizma može ostvariti pravo i na njegu i pomoć od drugog lica i na ortopedski dodatak.

Potrebno je istaći da civilne žrtve rata ostvaruju svoja prava po propisima Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH i da je u Federaciji Bosne i Hercegovine još uvijek moguće podnijeti zahtjev za

ostvarivanje tih prava dok povratnicima u RS koji to pravo nisu ostvarili u Federaciji BiH i onemogućeno je da to pravo ostvare u RS jer se zahtjevi za priznavanje tog prava u ovom entitetu ne primaju već duže vrijeme tačnije od kraja 2007. godine.

Žrtve seksualnog nasilja za vrijeme ratnih dešavanja u periodu 1992-1995. godine prepoznate su kao kategorija civilnih žrtava rata i pod jednakim uslovima ostavaruju prava u Republici Srpskoj u skladu sa Zakonom o civilnim žrtvama rata („Službeni glasnik Republike Srpske, broj 25/93, 32/94, 37/07 i 60/07).

Bosna i Hercegovina je u okviru procesa izrade Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH aktuelizirala pitanje pomoći ženama civilnim žrtvama rata. Uzimajući u obzir specifične potrebe žena, koje su za vrijeme rata pretrpjele fizičko i seksualno nasilje, planirane su aktivnosti stambenog zbrinjavanja, pokretanje programa dodatne kvalifikacije i prekvalifikacije, kao i programa psihosocijalne pomoći. Pomenuti programi trebaju biti implementirani u saradnji vladinih, nevladinih i međunarodnih institucija i organizacija. Nacrt Akcionog plana za implementaciju UNSCR 1325 u BiH u cilju br. 6 „**Poboljšana mreža podrške i pomoći ženama i djevojčicama koje su bile žrtve za vrijeme ratnih sukoba**“ predviđa implementaciju aktivnosti koje će pomoći bolju i efikasniju podršku ženama-civilnim žrtvama rata. Aktivnosti se odnose na: kreiranje programa za osnaživanje žena, civilnih žrtava rata, unutar udruženja koja se bave pitanjima žena civilnih žrtava rata, kroz psihosocijalnu pomoć i jačanje kapaciteta, organizovanje tribina i konferencije sa predstavnicima udruženja C.Ž.R. zbog definisanja njihovih potreba i problema, podrška kvalifikaciji, prekvalifikaciji i zapošljavanju (ekonomsko osnaživanje), podrška radionicama retraumatizacije (identifikacija eksperata i stručnjaka/kinja iz ove oblasti koji će dalje educirati one koji će pružati usluge krajnjim korisnicima usluga/žrtvama) itd. Tužilaštvo BiH kontinuirano radi na otkrivanju i gonjenju počinitelja krivičnih djela ratnih zločina, uključujući i krivična djela seksualnog nasilja nad ženama iz oružanog sukoba u BiH. Državnom Strategijom za rad na predmetima ratnih zločina predviđeno je da je na nivou Suda BiH i Tužilaštva BiH, odnosno na državnom nivou potrebno centralizovati i ažurirati evidencije o svim predmetima ratnih zločina koji se nalaze pred domaćim pravosuđem.

Preporuka broj: 42

Komitet traži od države članice da promoviše usvajanje međuentitetskog sporazuma o penzionim pravima, te da obezbijedi sprovođenje međuentitetskog sporazuma o zdravstvenom osiguranju, s ciljem jamčenja pristupa penzijama i zdravstvenoj zaštiti za povratnike koji se vraćaju iz jednog entiteta u drugi.

Do danas nije kvalitetno riješeno pitanje uspostavljanja međuentitetskog sporazuma o penzijskim pravima posebno kada su u pitanju povratnici iz jednog u drugi entitet. Još uvijek je u primjeni Sporazum o međusobnom pravima i obavezama u sprovođenju penzijskog i invalidskog osiguranja u Bosni i Hercegovini koji su 18.05.2000. godine potpisali predstavnici tri nosioca osiguranja. Iako je to naloženo od strane Doma za ljudska prava kao i od strane Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu, zbog opstrukcije od strane nadležnih organa, nije uspostavljen princip da penziju isplaćuje onaj nosilac osiguranja na čijoj je teritoriji navršen penzijski staž.

Preporuka broj: 43

Šta je zemlja članica UN-a uradila na usklađivanju krivičnih zakona entiteta i BD BiH o zločinu porodičnog nasilja sa državnim Zakonom o jednakosti polova, kao i njihove primjene od strane sudija, tužioca i policije.

BiH kao i veliki broj drugih zemalja suočena je sa pojavom nasilja u porodici. Još 1996. godine toj pojavi se ozbiljnije prilazi i konstatuje se da su najčešći uzroci koji dovode do nasilja u porodici: neadekvatni uslovi života, nezaposlenost, finansijska nesigurnost, alkoholizam, stres, mentalne bolesti, narkomanija, te nasilje kao način ponašanja koji proističe iz patrijahalnog shvatanja odnosa žene i muža. Uglavnom, žrtve nasilja u porodici su bračni drugovi, bivši bračni drugovi, djeca, roditelji, kao i druga lica koja žive u porodičnoj zajednici.

U zakonodavstvu BiH u okviru krivičnih djela protiv braka i porodice, djelo nasilja u porodici inkriminisano je kao krivično djelo. Prema krivičnim zakonima entiteta onaj ko nasiljem, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice može biti kažnjen novčanom kaznom ili kaznom zatvora. Sud, u krivičnom postupku, može izreći odgovarajuće sigurnosne mjere, kao što su obavezno psihijatrijsko liječenje ili liječenje od ovisnosti, tj. mjere zaštitnog nadzora u slučajevima izricanja uslovne osude.

Učiniocima nasilja, prema entitetskim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici, mogu se izreći sljedeće zaštitne mjere:

- a) udaljavanje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora i zabrana vraćanja u stan, kuću ili neki drugi stambeni prostor,
- b) zabrana približavanja žrtvi nasilja,
- c) obezbjeđenje zaštite lica izloženog nasilju,
- d) zabrana uznemiravanja ili uhođenja lica izloženog nasilju,
- e) obaveza psihosocijalnog tretmana,
- f) obavezno liječenje od ovisnosti,
- g) rad u korist humanitarne organizacije ili lokalne zajednice.

Budući da je BiH opredijeljena za uspostavu i razvoj novih standarda zaštite žena i djece od svih oblika nasilja u skladu sa međunarodnim standardima s ciljem da se uspostavi efikasan društveni mehanizam za dalju implementaciju i poboljšanje standarda zaštite od nasilja u porodici i unapređenja sistema praćenja ove pojave, na tom planu učinjeni su značajni pomaci i usvojeni strateški dokumenti:

- Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za 2009 – 2011. godinu,
- Strateški plan za prevenciju nasilja u porodici Federacije BiH za 2009-2010. godinu,
- Akciononi plan za borbu protiv nasilja u porodici za 2008 i 2009. g. u Republici Srpskoj,
- Državna strategija za borbu protiv nasilja nad djecom 2007-2010. godina, a u pripremi je izrada Državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom za period 2011-2014. godina.

Treba naglasiti da je Savjet ministara Bosne i Hercegovine usvojilo Gender akcioni plan za BiH, koji u jednom od svojih poglavlja sadrži akcije na suzbijanju i sprečavanju nasilja. Na nivou Bosne i Hercegovine donesena je i Rezolucija o borbi protiv nasilja nad ženama u porodici a u proceduri je i usvajanje Strategije za borbu protiv nasilja u porodici BiH, koja će predstavljati kompilaciju entitetskih strategija. To su pored ostalog značajni pokazatelji dosadašnjih uloženi napora u Bosni i Hercegovini na ostvarivanju dugoročnih ciljeva u borbi protiv nasilja u porodici.

Dobra saradnja NVO sektora i institucija u Bosni i Hercegovini, odvija se kroz saradnju pružanja pomoći žrtvama nasilja u porodici. U tom pravcu realizovano je više zajedničkih projekata: “Mobilni tim”, Rad sa nasilnikom – grupe samopomoći”, “Pravo na život bez nasilja”, “Pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici i trgovina ljudima”, “Dječije ljeto” i dr.

Svrha svih navedenih i drugih mjera prema zakonodavstvu BiH i njenih entiteta ima za cilj da njihovom primjenom spriječi nasilje u porodici, obezbijedi zaštitu žrtve nasilja i otkloni okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje novih djela nasilja u porodici. Zaštitne mjere se mogu izreći na zahtjev lica izloženog nasilju, odnosno njegovog punomoćnika ili na zahtjev policije, tužilaštva, centra za socijalni rad, vladinih, nevladinih organizacija ili po službenoj dužnosti. Zaštitne mjere izriče sud prema mjestu prebivališta, odnosno boravišta žrtve nasilja u porodici.

Zahvaljujući zakonskim i drugim promjenama, sve češćoj edukaciji i unapređenju prakse subjekata zaštite, koje su ojačale svoje kapacitete za efikasniju primjenu zakona, te rada na poboljšanju saradnje institucija i nevladinih organizacija, žrtve nasilja u porodici su sve više ohrabrene da potraže pomoć, da nasilje prijave nadležnim institucijama subjektima zaštite, kao i da se za pomoć obrate nevladinim organizacijama koje se bave zaštitom ženskih ljudskih prava. Treba naglasiti da policija postaje veoma značajan faktor u pružanju pomoći žrtvama i otkrivanju počinitelaca i da se doslednije sprovode zakonske i druge odredbe po pitanjima nasilja u porodici i nasilja uopšte u društvu.

Zbog navedenog u oba entiteta kao konkretna zaštita žrtavama nasilja uspostavljene su sigurnosne kuće kojih u Federaciji BiH ima šest a u Republici Srpskoj tri.

Javila se i potreba da se na područjima oba entiteta uspostave jedinstvene SOS linije koje su dostupne svim žrtvama nasilja u porodici i putem kojih je moguće dobiti neophodne informacije za pružanje pomoći ugroženim. Sva tri telekom operatera (BH Telekom, M:tel i HT Mostar) saglasili su se da pozivi na SOS telefone budu besplatni o čemu je sprovedena i odgovarajuća zakonska procedura.

Istina je, što nije karakteristika samo za Bosnu i Hercegovinu, da je veoma teško utvrditi obim i strukturu prisutnosti nasilja u porodici. Sa sigurnošću se može vezati skrivena priroda problema, najčešće sadržana u neprijavlivanju nasilnika, jer se to u većem broju sredina dešava među četiti zida, smatrajući to tradicionalno **“privatnim problemom”**. To značajno doprinosi nepostojanju jedinstvene statističke evidencije po pitanju porodičnog nasilja, što u narednom periodu zahvaljujući strateškim dokumentima mora biti otklonjeno.

Zbog navedenih konstatacija BiH mora više nego do sada raditi na podizanju i jačanju svijesti u društvu o ozbiljnosti pojave nasilja u porodici, njenoj raširenosti i porastu, te istovremeno o jačanju edukacije građana po pitanju uočavanja, prijavljivanja i borbe protiv nasilnika. To znači da je više nego do sada potrebno educirati širu javnost, posebno djecu, roditelje i stručnjake o postojanju problema nasilja u porodici, uključujući i način borbe protiv nasilja, po mogućnosti raditi na uspostavljanju zajedničkog plana aktivnosti. Obezbijediti kapacitete u sektoru unutrašnjih poslova za razvijanje i poboljšanje multidisciplinarnе saradnje sa ostalim sektorima. To podrazumijeva kontinuirano unapređenje djelovanje policije u lokalnoj zajednici. Važan segment u tim aktivnostima je harmonizovanje zakonodavstva u cilju pooštavanja kaznenih mjera za počiniocе nasilja u porodici i povesti više računa o dužini vođenja istražnih i sudskih postupaka. Takođe, veoma važno je u narednom periodu raditi na unapređenju interinstitucionalne saradnje svih sektora koji se bave predmetnom temom kako bi razmjena informacija bila adekvatna u cilju efikasnijeg suzbijanja pojava nasilja u porodici. Na tom fonu treba jačati medijsku kampanju i obezbjeđenje potrebnih finansijskih sredstava za sprečavanje pojava nasilja, kako onog u okviru porodice, tako i šire u društvu u cjelini.

Postupajući po obavezi usklađivanja zakona sa Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH”, br. 16/03, 102/09) a posebno sa odredbom člana 6. usklađeni su entitetski i krivični zakon Brčko Distrikta BiH.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine Federacije BiH”, broj 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05) u čl. 222 predviđa posebnu inkriminaciju pod nazivom **„Nasilje u porodici”**. Pored osnovnog oblika ovog krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, postoje i kvalifikovani oblici koji predviđaju novčane kazne ili kazne zatvora.

Parlament Federacije Bosne i Hercegovine je prihvatio novi Nacrt zakona o zaštiti od nasilja u porodici kojim se propisuje poseban postupak za izricanje zaštitnih mjera, uključujući i rokove za izricanje tih mjera, definisanje kriterija za finansiranje različitih vidova stručne pomoći žrtvama nasilja, uključujući i smještaj u sigurnu kuću, donošenje protokola na lokalnom nivou o postupanju sa žrtvama nasilja, preciziranju uloga svih aktera (policije, centara za socijalni rad, zdravstvenih institucija, obrazovnih institucija, nevladinih organizacija⁶ i dr.), kao i donošenje kantonalnih programa prevencije nasilja u porodici, uključujući i rad sa nasilnikom.

Raspoloživi podaci⁷ pokazuju da se nakon pomenutih rasprava povećao, kako broj zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera, tako i broj zaštitnih mjera. U izvještajnom periodu podnesen je 391 zahtjev za izricanje zaštitnih mjera, a sudovi su izrekli 103 zaštitne mjere⁸. Ovim mjerama šticeena je ukupno 161 osoba. Najveći broj izrečenih zaštitnih mjera je mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju

⁶* „Žene sa Une“ – Bihać, „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo, „Vive Žene“ – Tuzla, „Žene ženama“ – Sarajevo, „Žena BiH“ – Mostar i „Medica“ – Zenica.

⁷* Podaci općinskih sudova i kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova u Federaciji BiH

⁸* vidi Aneks II, Tabela B

(72,81%), dok nije izrečena nijedna zaštitna mjera osiguranja zaštite osobe izložene nasilju, odnosno obaveznog psihosocijalnog tretmana.

U organizaciji Centra za edukaciju sudija i tužilaca održan je seminar za sudije i tužioce s ciljem primjene postupka za izricanje zaštitnih mjera, kako po važećem Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici, tako i po predloženim rješenjima Nacrta zakona o zaštiti od nasilja u porodici.

Kroz koordinirajuću ulogu u provedbi ovog plana, Gender Centar Federacije Bosne i Hercegovine redovno informiše Vladu Federacije BiH o provedbi planiranih aktivnosti. Realizirane su brojne aktivnosti, kao što su:

- zakonodavstvom iz oblasti zdravstva na federalnom nivou propisana je zdravstvena zaštita i za žrtve nasilja u porodici;
- jedinstveni priručnici za obuku profesionalaca/ki za područje Federacije BiH (oblast zdravstva, obrazovanja i sigurnosti) su izrađeni ili su u završnoj fazi izrade⁹. Potrebno je istaći da se po jedinstvenom priručniku za obuku zdravstvenih radnika, koji je izrađen u organizaciji Federalnog ministarstva zdravstva, već vrši obuka zdravstvenih radnika u ustanovama primarne zdravstvene zaštite na području Federacije BiH. Nažalost, isto tako ističemo da aktivnosti na izradi takvog priručnika u oblasti socijalne zaštite nisu ni počele, iako, prema mišljenju Gender Centra Federacije Bosne i Hercegovine postoje vrhunski stručnjaci/stručnjakinje čije znanje i iskustvo Federalno ministarstvo rada i socijalne politike može koristiti u izradi ovog priručnika;
- jedan od novih servisa za pružanje pomoći žrtvama nasilja je i jedinstveni telefon 1265 za područje Federacije Bosne i Hercegovine koji je uspostavljen nakon usvajanja Strateškog plana, a čiju uspostavu su podržali Vlada Federacije Bosne i Hercegovine, telekom operateri u Bosni i Hercegovini i jedan broj nevladinih organizacija. Veliku ulogu i u procesu funkcioniranja telefona imaju nevladine organizacije čije osoblje pruža stručnu pomoć putem ovog servisa, uključujući i osiguranje naknada za rad tog stručnog osoblja. Imajući u vidu da minimalni standardi Vijeća Evrope za službe podrške pomoći ženama žrtvama nasilja uključuju i obavezu države da uspostavi i jedinstven telefon, u narednom periodu je potrebno razmotriti i osiguranje finansijskih sredstava u okviru redovnih vladinih budžeta za troškove rada ovog servisa. Prema podacima nevladinih organizacija ("Fondacija lokalne demokratije" Sarajevo, "Medica" Zenica, "Vive žene" Tuzla, "Žena BiH" Mostar i "Žene sa Une" Bihać) i Općinskog centra za socijalni rad Jajce, od dana uspostave ovog telefona (početak decembra 2008. godine do 31. decembra 2009. godine) stručne osobe su pružile pomoć za 2.978 žrtava nasilja u porodici;
- Prednactom zakona o osnovama socijalne zaštite i minimumu socijalne sigurnosti, žrtva nasilja u porodici definisana je kao kategorija korisnika/ca prava socijalne zaštite i socijalne sigurnosti;
- Planom provođenja statističkih istraživanja od interesa za Federaciju Bosne i Hercegovine planirano je provođenje istraživanja o uzrocima nasilja u porodici;

Izrađen je veliki broj edukativnog¹⁰ i promotivnog materijala, sprovedena istraživanja¹¹ o nasilju nad ženama, uključujući i porodično nasilje, realizovan velik broj projekata¹² čiji je cilj podizanje svijesti u javnosti o nenasilničkom ponašanju od strane nevladinih organizacija. Potrebno je istaći da su u 90% slučajeva sredstva za realizaciju ovih projekata osigurale nevladine organizacije iz stranih donatorskih sredstava iako i pojedine lokalne zajednice (kao što su Bihać, Sarajevo, Zenica, Mostar i dr.) finansiraju

⁹ *Stanje - kraj marta 2010. godine.

¹⁰ *Publikacije koje je finansirala Evropska unija pod nazivom „Nemoj mi pomagati, nauči me da sebi pomognem“ (priručnik za odrasle), «Hajdemo zajedno» (slikovnica) i „Nasilje nije OK“ (slikovnica) koje mogu pomoći kako profesionalcima koji rade sa djecom, tako i roditeljima, te otklanjanju uzroka nasilničkog ponašanja među djecom i mladima. Publikacije su pripremljene u organizaciji Fondacije lokalne demokratije iz Sarajeva.

„Prekogranična saradnja u sprečavanju nasilja nad ženama i djecom“, Medica - Zenica

„Vršnjačko nasilje u osnovnim školama“ – Rezultati istraživanja o pojavnim oblicima nasilja među djecom u osnovnim školama na području Tuzlanskog kantona, Nvladina organizacija „Vesta“, Tuzla, 2006. godine.

„Pojavnost rodno zasnovanog nasilja u adolescentskim vezama“ - Analiza rezultata istraživanja provedenog u srednjim školama Tuzlanskog kantona, Program i mjere prevencije, Nvladina organizacija „Vesta“, Tuzla, 2009. godine.

¹¹ *Istraživanje o informiranosti invalidnih osoba o postojećim dostupnim servisima za borbu, zaštitu i prevenciju od nasilja u kući ali i o tome kako adekvatno reagovati i kome se obratiti za pomoć kada je u pitanju problem nasilja u porodici i njena javna prezentacija, „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo;

Procjena dostignuća u borbi, zaštiti i prevenciji od nasilja u porodici u Kantonu Sarajevo, „Fondacija lokalne demokratije“ – Sarajevo, oktobar 2008. godine;

Održivi načini suzbijanja rodno zasnovanog nasilja u ruralnim sredinama u BiH, Medica – Zenica, novembar 2009. godine;

„Drugi pogled na vrh ledenog brijega“, istraživanje o spolno baziranom nasilju, „Medica“ - Zenica

¹² * Projekti: „Jačanje kapaciteta profesionalaca za primjenu državne strategije za zaštitu djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja“, „Pomoć ženama žrtvama nasilja u porodici i trgovine ljudima, Fondacija lokalne demokratije – Sarajevo“, „Unapređenje prava na život bez nasilja osoba sa umanjnim sposobnostima-gluhih/nagluhih i slijepih“ - Fondacija lokalne demokratije – Sarajevo;

Projekti obuke zdravstvenih radnika, socijalnih radnika i policije sa područja Tuzlanskog kantona – Nvladina organizacija „Vive Žene“ – Tuzla;

Projekti edukacije mladih, radionice za roditelje i osoblje dječijeg vrtića i seminar za radnike koji rade s djecom s posebnim potrebama o nasilju, „Mirjam“ Caritas - Mostar

pojedine projekte čiji cilj je smanjenje broja nasilja nad ženama, kako u porodičnom okruženju, tako i u radnoj sredini.

Govoreći o saradnji vladinih i nevladinih institucija u vezi sa prevencijom nasilja u porodici i zaštitom žrtve nasilja, potrebno je najprije istaći da je i dalje gorući problem nedostatak finansijskih sredstava, posebno kod onih nevladinih organizacija u čijem sastavu djeluju sigurne kuće. Ipak, zabilježeni su sporadični slučajevi saradnje u vidu pružanja novčane pomoći od vladinih institucija usmjerenih nekim od nevladinih organizacija, (npr. pomoć koju su pružile Vlada Unsko-sanskog kantona, Opština Bihać, Opština Sanski Most, a i Federalno ministarstvo kulture, nevladinoj organizaciji „Žene sa Une” iz Bihaća, i pomoć nevladinoj organizaciji „Medica” Zenica od Opštine Zenica, jedan dio sredstava ova organizacija dobiva i od Vlade Zeničko-dobojskog kantona). Vlada Federacije Bosne i Hercegovine je takođe prepoznala ovaj problem, te se u budžetu Federacije Bosne i Hercegovine od 2008. godine planiraju i određena sredstva za finansiranje pojedinih vidova pomoći žrtvama nasilja.

Ustav Republike Srpske u članu 10. propisuje da su građani Republike ravnopravni u slobodama, pravima i dužnostima, da su jednaki pred zakonom i uživaju istu pravnu zaštitu bez obzira na rasu, pol, jezik, nacionalnu pripadnost, vjeroispovjest, socijalno porijeklo, rođenje, obrazovanje, imovno stanje, političko i drugo uvjerenje, društveni položaj ili drugo lično svojstvo. Ustav navodi da niko ne smije biti podvrgnut mučenju, svirepom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju. Naglašava se da porodica, majka i dijete imaju posebnu zaštitu.

Krivični zakon Republike Srpske (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 49/03, 108/04, 37/06 i 70/06) u čl. 208 predviđa posebnu inkriminaciju pod nazivom „**Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici**”. Pored osnovnog oblika ovog krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine, postoje i kvalifikovani oblici koji predviđaju kazne zatvora u dužem trajanju u odnosu na osnovni oblik ovog krivičnog djela.

Zakon o krivičnom postupku (“Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 50/03, 115/04, 29/07 i 68/07) propisuju mjere zabrane koje se mogu izreći na prijedlog stranke ili branioca tokom sudskog postupka, među kojima se nalaze mjere koje se mogu izricati u slučaju nasilja u porodici: zabrana posjećivanja određenih mjesta ili područja i zabrana sastajanja sa određenim licima. Ove mjere izriče sud.

Porodični zakon (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/02) predviđa posebnu zaštitu porodici, majci i djetetu u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima i slobodama.

Određene odredbe su veoma bitne u kontekstu regulisanja nasilja u porodici, npr:

Član 52 (1) – "Bračni supružnik može tražiti razvod braka ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni, usljed čega je zajednički život postao nepodnošljiv."

Član 106 (1) – "Roditelju koji zlostavlja dijete, zloupotrebljava roditeljsko pravo, ili je napustio dijete, zanemario brigu o djetetu i zanemario svoje roditeljske dužnosti, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo."

Krivični zakon Brčko Distrikta BiH (“Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH” br. 10/03, 45/04 i 06/05). U navedenom zakonu članom 218 predviđena je posebna inkriminacija pod nazivom „**Nasilje u porodici**”. Pored osnovnog oblika ovog krivičnog djela za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do jedne godine, postoje i kvalifikovani oblici koji predviđaju novčane kazne ili kazne zatvora.

PODACI OPŠTINSKIH SUDOVA VEZANO ZA ČLAN 222. KRIVIČNOG ZAKONA FEDERACIJE BOSNE I HERCEGOVINE		
	2007. godina*	2008. godina
Broj primljenih tužbi	399	463
Broj pravosnažno izrečenih presuda	177	228
Broj nepravosnažno izrečenih presuda	73	61

BROJ ZAHTJEVA ZA IZRICANJE ZAŠTITNIH MJERA U FEDERACIJI BIH		
	2007. godina*	2008. godina
Broj zahtjeva za izricanje zaštitnih mjera	78	120
Broj izrečenih zaštitnih mjera	17	53
Broj lica koja su šticeena zaštitnim mjerama	31	68

PODACI OPŠTINSKIH SUDOVA VEZANO ZA ČLAN 208. KRIVIČNOG ZAKONA REPUBLIKE SRPSKE			
	2006.	2007.	2008.
Broj slučajeva	609 krivičnih	523 krivičnih djela	425 krivičnih djela

Pored usklađivanja krivičnih zakona sa Zakonom o ravnopravnosti polova u Bosni i Hercegovini imajući u vidu složenost problematike nasilja u porodici, uključujući i predugo vođenje sudskih postupaka, kao i potrebu da se žrtvi nasilja pruži brza i adekvatna pomoć usvojeni su entitetski zakoni o zaštiti od nasilja u porodici.

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske („Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 118/05, 17/08) kao osnovne sankcije propisuje novčane kazne i zaštitne mjere sa ciljem efikasnije zaštite žrtava nasilja u porodici. Zabranjen je bilo koji oblik nasilja u porodici. Nasilje u porodici predstavlja svako djelo kojim se nanosi fizička, psihička ili seksualna povreda, patnja ili ekonomska šteta, kao i prijetnja takvim radnjama ili propuštanje dužnog činjenja ili pažnje, što ozbiljno sputava članove porodice i lica koja se nalaze u odnosu bliskih socijalnih veza, bez obzira da li među njima postoji ili je postojala zajednica života, da uživaju u svojim pravima i slobodama na principu ravnopravnosti polova, i u javnoj i u privatnoj sferi života. Ono što posebno treba naglasiti, a što zakon propisuje, je da nasilje u porodici, a posebno nasilje prema ženama i djeci unutar porodice, predstavlja teško kršenje ženskih ljudskih prava i prava djece. Zakon propisuje koje su to radnje nasilja u porodici, kao i koje zaštitne mjere sud može izreći nasilniku u porodici. Zakon reguliše i zbrinjavanje žrtve u sigurnu kuću radi obezbjeđenja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici. Zbrinjavanje vrše policija i centar za socijalni rad, odnosno ustanova socijalne zaštite. Zakon propisuje i prekršajne sankcije za djelo nasilja u porodici. *Zakon o zaštiti nasilja u porodici Federacije Bosne i Hercegovine* („Službene novine FBiH”, broj 22/05 i 51/06) kao osnovne sankcije propisuje novčane kazne i zaštitne mjere sa ciljem efikasnije zaštite žrtava nasilja u porodici. Prema odredbama ovih zakona zaštitu od nasilničkog ponašanja dužni su pružiti: policija, tužilaštva, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite i sudovi u postupku koji je hitan.

Radi ostvarivanja strateškog pristupa ovom problemu Savjet ministara Bosne i Hercegovine je 5. 3. 2009. g. usvojilo **Strategiju prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH za period 2009-**

2011. godine. Predstavnički dom Parlamentarne skupštine BiH je na 53. sjednici, koja je održana, 13. 5. 2009. godine, usvojio Strategiju prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH, dok je Dom naroda Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine Strategiju usvojio 22. 5. 2009. na 31. sjednici. Strategija prevencije i borbe protiv nasilja u porodici za BiH, pored aktivnosti na nivou države Bosne i Hercegovine, sadrži i aktivnosti entitetskih strateških i akcionih planova. Cilj Strategije, pored implementacije aktivnosti na nivou države je, koordinacija implementacije entitetskih strateških i akcionih planova za borbu protiv nasilja u porodici, radi njihove što efikasnije primjene, naročito ukoliko se uzme u obzir fragmentarnost i neusklađenost zakonske regulative u Bosni i Hercegovini, te neobjedinjenost statističkih podataka koji se odnose na pitanje nasilja u porodici.

Entitetski centri za edukaciju sudija i tužilaca provode program početne obuke za stručne saradnike i savjetnike sa ciljem kreiranja kvalitetnih kadrova za izbor budućih sudija i tužilaca. Od 2009. godine izrađen je modul koji uključuje podmodul koji se odnosi na zaštitu od nasilja u porodici. Sudije i tužioci dodatno prolaze kroz obuke o Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena Ujedinjenih naroda i zaključnim komentarima za Bosnu i Hercegovinu, koji uključuje i dio koji se odnosi na opštu preporuku broj 19., koja uključuje obuku o nasilju nad ženama.

Tokom posljednjih godina narastao je broj opažanja i dojava svih vrsta zlostavljanja djece. Istovremeno, došlo je do povećanja svijesti svih segmenata društva i institucija sistema i jačanja društvene potrebe da se djeca zaštite od zlostavljanja. Glavna prepreka za efikasniju zaštitu djece su, pored ostalog, nedovoljno jasni koraci u procesu zaštite djeteta, kao i nejasne uloge među učesnicima u tom procesu. Kompleksnost ovog fenomena, veliki broj uključenih institucija, prepoznati nedostaci u sistemu zaštite, kao i postojeća iskustva dovela su u maju 2008. godine do usvajanja Okvirnog protokola djelovanja u slučajevima zlostavljanja djece. (U izradi su učestvovala sledeće institucije: Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Ministarstvo rada i socijalne politike FBiH, Ministarstvo zdravstva FBiH, Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite RS, MUP FBiH, MUP RS, Ministarstvo pravde F BiH, Ministarstvo pravde RS, Ministarstvo obrazovanja i nauke BiH, Ministarstvo prosvjete i kulture RS, Udruženje sudskih vještaka F BiH, Udruženje sudskih vještaka RS, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, Ombudsman F BiH i Ombudsman RS.) Okvirni protokol sadrži osnovne principe i smjernice kojih se trebaju pridržavati sve BiH institucije uključene u ovakve slučajeve.

Nakon toga, Republika Srpska je u novembru 2008. godine donijela Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu, koji su potpisali ministri prosvjete i kulture, zdravlja i socijalne zaštite i unutrašnjih poslova. Ovaj protokol utvrđuje postupke na uspostavljanju reakcije svih učesnika kako bi se djelovalo na sprečavanje, identifikaciju, prijavljivanje, istraživanje, liječenje i slično, u svim slučajevima vršnjačkog nasilja u obrazovnom sistemu, a sve sa ciljem da se pruži potrebna podrška prije svega djetetu, ali i onima koji se o djetetu brinu.

Vlada Republike Srpske je usvojila Akcioni plan Republike Srpske za borbu protiv nasilja u porodici za 2007 – 2008. godinu (Odluka Vlade Republike Srpske, broj: 04/1-012-948/07 od 7. juna 2007.godine) sa početkom sprovođenja u 2008. godini. Aktivnosti iz ovog Plana u skladu su sa akcijama koje su pokrenute od strane Savjeta Evrope za borbu protiv nasilja nad ženama, uključujući nasilje u porodici. Akcioni plan je imao za svrhu da identifikuje osnovne prepreke u primjeni zakonskih propisa i da započne unapređenja u pogledu normativno-pravnog okvira, prikupljanja podataka, jačanja kapaciteta institucija za rad na slučajevima nasilja u porodici u saradnji sa civilnim društvom, kao i osvješćivanja javnosti o nasilju u porodici kao društvenom problemu.

Urađen je priručnik "Sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici u Republici Srpskoj", prvi jedinstveni priručnik koji promoviše multisektorsku saradnju svih subjekata zaštite koji rade na slučajevima nasilja u porodici u Republici Srpskoj. Priručnik je pripremljen u toku realizacije Akcionog plana za borbu protiv nasilja u porodici, u saradnji Gender centra Republike Srpske, Ministarstva pravde, Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstva unutrašnjih poslova, Ministarstva za porodicu, omladinu i sport i Ministarstva prosvjete i kulture Republike Srpske.

Kampanja "Porodica bez nasilja" u 2007 i 2008. godini. (RS)

Kampanja Bijela vrpca – Muškarci u borbi protiv muškog nasilja nad ženama – u periodu od 25.11 – 10. 12. 2009.godine. Kampanja je namijenjena isključivo muškarcima i predstavlja najveći javni pokazatelj da su muškarci spremni da okončaju nasilje nad ženama. (RS)

Vlada Republike Srpske je svojim zaključkom proglasila 2008 i 2009. "Godinama borbe protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj"

Izrađena je Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj 2009 – 2013.

Preporuka broj: 44

Komitet preporučuje državi članici da obučava medicinsko i psihološko osoblje centara za socijalni rad o specifičnim potrebama žrtava trgovine, te da pojača napore na uspostavljanju djelotvornog mehanizma za prikupljanje antitrafing podataka, te traži od nje da u svoj sljedeći periodični izvještaj uključi ažurirane informacije o broju slučajeva u kojima su podignute optužnice protiv trgovaca i policajaca uključenih u trafing, te o izrečenim kaznama.

Što se tiče rezultata postignutih na planu borbe protiv trgovaca ljudima BiH na tom planu učinila je značajan iskorak, kako po pitanjima otkrivanja trgovaca ljudima tako i po pitanju uspostavljanja preventivnih mjera za suzbijanje te nemile pojave. Mada je Bosna i Hercegovina bila, uglavnom, zemlja tranzita ili odredište za žrtve koje dolaze iz zemalja Istočne Evrope, u proteklih nekoliko godina pojavio se novi fenomen – trgovina ženama i djevojčicama koje se vrbuju u lance trgovine ljudima na lokalnom nivou, s ciljem seksualne eksploatacije u drugim dijelovima zemlje, dok je broj identifikovanih stranih žrtava trgovine ljudima u stalnom opadanju. Porastom trgovine državljanima BiH unutar granica BiH, agencije koje se bave tim pitanjima suočene su sa novim izazovima na polju identifikacije i istraživanja zločina na polju trgovine ljudima. Zahvaljujući ozbiljnom prilazu ovoj nemiloj pojavi, Bosna i Hercegovina je uspjela da smanji broj identifikovanih žrtava. Stvoren je održiv sistem, koji je pored uspostave jedinstvenog sistema vođenja podataka rezultovao uspostavom sistema pružanja direktne pomoći i asistencije žrtvama trgovine ljudima u kojem su obezbijeđena i interventna sredstva na nivou države. Taj sistem je uspostavljen u partnerstvu vladinog, nevladinog i međunarodnog sektora te zbog toga ima i posebnu vrijednost naročito u pogledu jačanja međunarodne i regionalne saradnje.

Sva krivična djela za koja se navodi da su povezana sa trgovinom ljudima u Krivičnim zakonima Bosne i Hercegovine su svrstana u poglavlje Krivičnih djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom. Krivično djelo trgovine ljudima uređeno je članom 186 KZ BiH, koji je uskladjen sa Palermo protokolom (konvencija protiv transnacionlanog organizovanog kriminala koju dopunjuju 2 protokola a jedan se odnosi na prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudima, naročito ženama i djecom). Na entitetskom nivou postoje srodna krivična djela kao što su: član 210 KZ FBiH- navođenje na prostituciju, član 198 KZ RS trgovina ljudima radi vršenja prostitucije, te član 207 Brčko Distrikta navođenje na prostituciju.

Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine na prijedlog Vijeća ministara BiH je u januaru 2010. godine usvojila Izmjene i dopune zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine. U skladu sa tim doslo je izmjene člana 186. Krivičnog zakona BiH koji je u potpunosti usklađen sa Konvencijom Vjeća Evrope o suzbijanju trgovine ljudima. Definicija krivičnog djela je izmjenjena te su kazne za krivično djelo trgovine ljudima pooštrene. Uvedeno je i kažnjavanje osoba koje koriste usluge žrtava trgovine ljudima, poboljšan je sistem oduzimanja imovinske koristi stečene ovom vrstom krivičnog djela, a predviđeno je zatvaranje prostora koji su korištene prilikom izvršenja ovog krivičnog djela. Takođe treba spomenuti i član 100 zakona o izmjenama i dopunama zakona o krivičnom postupku kojim se obavezuju ovlaštena tjela Federacije BiH, Republike Srpske te Brčko Distrikta BiH da usklade svoje krivične zakone u roku od 90 dana od stupanja na snagu krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.¹³

Savjet ministara BiH u maju 2008. godine razmotrilo je i usvojilo treći po redu Državni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima za period 2008-2012 godine. Novi plan definiše jasne obaveze nadležnih

institucija koje je neophodno poduzeti u narednom petogodišnjem periodu (2008-2012) kako bi se povećala uspješnost krivičnog gonjenja trgovaca ljudima i poboljšali standardi zaštite žrtava trgovine ljudima zasnovani na najnovijim međunarodnim normama za zaštitu ljudskih prava. Novi Državni akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima dodatno razrađuje ciljeve u borbi protiv trgovine ljudima i jasno definiše mjere za realizaciju istih ciljeva u sljedećim poljima: sistemi podrške, prevencija, zaštita i pomoć žrtvama i svjedocima, krivično gonjenje, te međunarodna saradnja. Akcioni plan je zasnovan na sveobuhvatno pristupi i obuhvata tri segmenta: krivično gonjenje, zaštitu žrtava trgovine ljudima i prevenciju, s tim da je akcenat u aktivnostima dat na zaštitu domaćih žrtava trgovine ljudima.

Pocetkom 2009. godine, usvojen je pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva sigurnosti BiH, u okviru kojeg je Ured državnog koordinatora za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalne imigracije prerastao u Odsjek za borbu protiv trgovine ljudima a u sklopu Sektora za međunarodnu saradnju. Na taj način trajno su osigurana sredstva za finansiranje aktivnosti Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima iz budžeta Ministarstva sigurnosti BiH.

Kada je riječ o Državnom budžetu treba istaći da se svake godine planiraju sredstva u Ministarstvu bezbjednosti BiH, te Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, koji je planiran za programe pomoći žrtvama trgovine ljudima. Treba istaći da je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH u saradnji sa Odsjekom za borbu protiv trgovine ljudima je u 2009. godini u okviru budžeta Ministarstva obezbijedilo 45.000 KM u svrhu podrške navladinim organizacijama za pružanje direktne pomoći žrtvama trgovine ljudima, dok je Ministarstvo bezbjednosti BiH je u svom budžetu obezbijedilo 100.000 KM namjenjenih za finansiranje sigurnih kuća koje pružaju smještaj i podršku stranim žrtvama trgovine ljudima.

Centri za edukaciju sudija i tužilaca Federacije BiH, Republike Srpske i Brčko Distrikta BiH u saradnji sa Državnim koordinatorom i međunarodnom organizacijom za migracije su u toku 2008 godine, uz podršku agencije za međunarodni razvoj Sjedinjenih Američkih Država, izradili i objavili priručnik za sudije i tužioce pod naslovom "trgovina ljudima-prevencija i zaštita u BiH". U okviru istog projekta odvijala se i obuka sudija i tužilaca, uz učešće policije te predstavnika službi socijalne zaštite. Pri izvođenju obuke učesnici seminara su razmjenom iskustava iznalazili naj bolja moguća riješenja u prikupljanju dokaza i procesuiranju slučajeva trgovine ljudima, uz istovremeno zbrinjavanje i pružanje zaštite žrtvama.

Osnovni trendovi trgovine ljudima u 2009. godini su kao i proteklih godina, stagniranje ukupnog broja identifikovanih žrtava uz mali broj stranih i kako je naglašeno porasta broja identifikovanih domaćih žrtava trgovine ljudima.

Slijede podaci za period 2006-2009. godine o broju identifikovanih žrtava trgovine ljudima, provedenim istragama i donesenim presudama osuđenih lica:

2006. godina

Na osnovu podataka službi za sprovođenje zakona i tužilaštava u toku 2006. godine prijavljena su 34 počinjena krivična djela trgovine ljudima i slična krivična djela protiv 77 lica. U dva slučaja podnešene su prijave krivičnih djela trgovine ljudima u vezi sa članom 250 Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (organizovani kriminal).

Broj identifikovanih žrtava trgovine ljudima u 2005. godini po policijskim izvještajima je bio 54, a u 2006. godini 42. Istovremeno zapaža se da je u 2006. godini u radu bilo više istraga i to 90 (pokrenuto novih 42. a ukupno sa neriješenim 48 istraga iz prethodnog perioda, što je povećanje u odnosu na 2005. godinu kada je bilo u radu ukupno 68 istraga (37 pokrenutih istraga u 2005. godini i 31. Istraga nastavljena iz prethodne, 2004. godine). Donešeno je 14 naredbi o neprovođenju istrage, a 13 istraga je obustavljeno.

Takođe u 2006. godini podignuta je 31. optužnica, a na sudu su potvrđene 33 (dvije optužnice koje su podignute u 2005. godini su potvrđene u 2006. godini), a u 2005. godini bilo su podignute 24 optužnice, dok su sudovi potvrdili 26 optužnica. Sudovi su izrekli prvostepene presude protiv 30 lica, od čega su 23 osuđujuće. Po sporazumom o krivnji osuđeno je 10 lica, od čega 1. uslovna, 2. novčane

i 7 kazni zatvora. Bez sporazuma o krivnji osuđeno je 13 lica, od čega su izrečene 2 uslovne i 11 kazni zatvora; 3 optužbe su odbijene i 4 osobe oslobođene. Protiv prvostepenih presuda uloženo je 12 žalbi.

Cijeneći po omjeru izrečenih zatvorskih kazni u odnosu na uslovne i novčane kazne može se zaključiti da je došlo do pooštavanja kaznene politike. Tako je po osnovu sporazuma o krivnji za 7 presuđenih lica izrečena zatvorska kazna, a bez sporazuma o krivnji kazna zatvora je izrečena za 11 lica. Novčane kazne su izrečene samo za 2 lica i to po postignutom sporazumu o krivnji. U odnosu na ukupan broj presuđenih lica, za 3 lica su donešene odbijajuće presude, a 4 lica su oslobođena. Na primljene prvostepene presude iz 2006. godine, uložene su 23 žalbe, od čega je protiv 12 lica uložio tužilac a 11 žalbi su uložili optuženi. Rješavajući po ovim žalbama, drugostepeni sud je donio ukupno 17 pravomoćnih presuda od čega je za 10 lica izrečena zatvorska kazna, za 2 lica uslovna osuda. Za 1. lice izrečena je novčana kazna, dok je za 3 lica donešena odbijajuća presuda a jedno lice je oslobođeno. Broj osuđenih osoba koji su stupili na izdržavanje kazne je 9, dok 8 pravosnažno osuđenih osoba čeka na izdržavanje kazne.

U slijedećoj tabeli prikazana je struktura krivičnih djela trgovine ljudima i sličnih krivičnih djela te međusobni odnos za 2005 i 2006. godinu:

Krivično djelo	Broj prijavljenih krivičnih djela		Broj prijavljenih		Broj žrtava	
	2005	2006	2005	2006	2005	2006
Zasnivanje ropkog odnosa član 185. KZ BiH	-	2	-	2	-	1
Trgovina ljudima član 186. KZ BiH	15	17 ¹²	35	45	27	23
Međunarodno vrbovanje radi Prostitucije član 187. KZ BiH	-	3	-	9	-	3
Nezakonito uskraćivanje identifikacijskih dokumenata član 188 KZ Bosne i	3	2	3	6	3	5
Navođenje na prostituciju član 210. KZ Federacije BiH	10	8	10	13	14	8
Trgovina ljudima radi vršenja Prostitucije član 198. KZ Republike Srpske	6	1	8	1	6	2
Navođenje na prostituciju član 207. KZ Brčko Distrikta BiH	1	1	2	1	3	1
Iskorištavanje djeteta radi pornografije Član 208. KZ Brčko Distrikta BiH	1	-	1	-	1	-
UKUPNO	36	34	59	77	54	43

2007-godina

Na osnovu podataka prikupljenih od službi za sprovedbu zakona i tužiteljstava, u toku 2007. godine došlo je do značajnog smanjenja broja podignutih optužnica, izrečenih presuda kao i broja podnesenih kaznenih izvještaja. Tako su u 2007. godini bila podnesena 34 izvještaja, kojim je obuhvaćeno 65 osoba i 38 žrtava trgovanja ljudima/navođenja na prostituciju. Ukupno je podnešeno 11 optužnica od čega ih

je 8 i potvrđeno. U Federaciji Bosne i Hercegovine podignuto je 8 optužnica, od kojih je 6 potvrđeno. U Brčko Distriktu, Republici Srpskoj i Sudu Bosne i Hercegovine su podignute i potvrđene po jedna optužnica. Ukupno je izrečeno šest presuda. U Federaciji Bosne i Hercegovine izrečene su 3 presude: od čega je jedna bila uslovna kazna, dvije presude su pravomoćne (jedna po sporazumu o priznanju krivice). U Brčko Distriktu nije izrečena ni jedna presuda, a u Republici Srpskoj je bila jedna odbijajuća. Na Sudu Bosne i Hercegovine, jedna presuda (osudujuća) koja je obuhvatila 10 osoba je nepravomoćna, a druga koja se odnosila na trgovinu ljudima radi prosjačenja ja pravomoćna (donesena po sporazumu o priznanju krivice).

2008-godina

Na osnovu podataka prikupljenih od policijski agencija i tužilaštva, u toku 2008. godine došlo je do značajnog porasta broja podignutih optužnica i izrečenih presuda dok je broj provedenih istraga opao. Tako su u 2008. godini vođene 23 istrage kojim je obuhvaćeno 53 lica u slučajevima trgovine ljudima i posredovanja u prostituciji. Ukupno je podnešena 21 optužnica i sve su potvrđene. U Federaciji Bosne i Hercegovine podignuto je i potvrđeno 15 optužnica. U Brčko Distriktu podignuta je i potvrđena jedna optužnica. U Republici Srpskoj podignute su i potvrđene dvije optužnice dok, su na Sudu Bosne i Hercegovine podignute i potvrđene tri optužnice. Ukupno je izrečeno 14 presuda. U Federaciji Bosne i Hercegovine izrečeno je 11 presuda. U Republici Srpskoj je izrečena jedna presuda dok, je na Sudu Bosne i Hercegovine izrečena jedna presuda.

2009-godina

Udarna grupa za borbu protiv trgovine ljudima i ilegalnih migracija je tokom 2009. godine, kao i u prethodnim godinama, koordinirala aktivnosti svih tužilaštava i policijskih agencija te poreskih uprava na istraživanju i krivičnom gonjenju krivičnih djela trgovine ljudima.

Prema podacima Udarne grupe tužilaštva u BiH u 2009. godini primili su ukupno 23 prijave za krivična djela koja se vežu za trgovinu ljudima. Za ova krivična djela na kraju izvještajnog perioda ostalo je ukupno 22 neriješena prijava. U 20 predmeta donijete su naredbe o sprovođenju istrage, što sa 24 neriješene istrage iz prethodnog perioda čini ukupan broj od 44 istraga koje su bile u radu u izvještajnom periodu. Podignuto je i potvrđeno ukupno 10 optužnica. Presuđeno je ukupno 20 lica (pravosnažno su osuđena 2 lica – zatvorske kazne). Po sporazumu o priznanju krivice izrečene su presude protiv 4 lica (2 uslovne osude, 2 kazne zatvora). Nakon održanog glavnog pretresa izrečene su osudujuće presude protiv 10 lica (sve su zatvorske kazne). Oslobođajuća presuda donesena je za 5 lica, za jedno lice donesena odbijajuća presuda. Protiv ovih presuda uloženo je ukupno 7 žalbi.

Na kraju izvještajnog perioda na sudovima je ostalo ukupno 12 neriješenih optužnica.

Preporuka broj: 45.

Komiteta apeluje na državu članicu da u rješavanju pitanja siromaštva prioritarno obezbijedi pružanje odgovarajuće socijalne pomoći pojedincima i grupama koji žive ispod linije siromaštva; da se učinak zakona i politika na ekonomska, socijalna i kulturna prava takvih pojedinaca i grupa procjenjuje na osnovu redovno ažuriranih podataka, raščlanjenih po polu, dobi, etničkoj pripadnosti, socijalnom statusu i drugim relevantnim kriterijima, te da se s tim ciljem usvoje i sprovedu djelotvorni kontrolni mehanizmi. U tom pogledu Komitet upućuje državu članicu na izjavu koju je Komitet usvojio 4. maja 2001. godine o Siromaštvu i Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

Prema aktuelnim podacima Agencije za statistiku BiH, omjer populacije koja živi ispod granice siromaštva u Bosni i Hercegovini iznosi 18,2% (podatak rađen po metodologiji Eurostat-a, odnosno 18,6% (podatak rađen po metodologiji Svjetske banke).

Kada je u pitanju učešće najsiromašnijeg stanovništva u nacionalnoj potrošnji a radi se prema pomenutim podacima o jednoj petini stanovništva, 7,2% ukupnog ekvivalenta potrošnje nose 20% najsiromašnji i 39,0% ukupnog ekvivalenta potrošnje nose 20% najbogatiji.

Prema navedenim, a i mnogim drugim parametrima vezanim za socijalnu politiku vidljivo je da je socijalna pozicija stanovništva Bosne i Hercegovine izuzetno teška. Breme siromaštva posebno pogađa

one koji pripadaju marginalizovanim grupama, prije svih – izbjeglice i raseljena lica, starija lica, mlade, lica sa invaliditetom, Rome koji su u BiH najmnogobrojnija, ali i najugroženija grupa stanovništva i dr. Potpisivanjem Evropske socijalne povelje (revidirane), BiH se obavezala da se u narednom vremenu angažuje na stvaranju uslova za brže prevazilaženje teške ekonomske situacije i stvaranju uslova porodicama koje se nalaze ili im prijeti opasnost u okolnostima socijalne isključivosti ili siromaštva da tu situaciju preduprijedi. Shvaćeno je da se siromaštvo mora tretirati kao višedimenzionalan problem i da se njegovo rješavanje ne može ograničiti samo na sistem socijalne pomoći, nego da se to pitanje mora rješavati sveobuhvatnom politikom, koja će ugroženim grupama olakšati učestvovanje u zapošljavanju i pristupu svim resursima, pravima, dobrima i uslugama, te smanjiti rizike za ulazak u još dublje siromaštvo, pomoći najugroženijim i mobilisati sve raspoložive resurse za borbu protiv siromaštva i socijalne isključivosti. Da bi se to i ostvarilo potrebno je raditi na harmonizovanju standarda, zakona i drugih akata koji regulišu oblast socijalne politike, kako ne bi postojale drastične razlike po pitanjima socijalne politike između entiteta i kantona, kao što je to još uvijek slučaj i u današnjoj praksi.

Da bi se borba protiv siromaštva uspješnije vodila i planirala, mora se znati i utvrditi broj siromašnih, markirati najugroženije kategorije i teritorijalna rasprostranjenost ove pojave. Moraju postojati programi na osnovu kojih nadležne institucije trebaju i moraju efikasno djelovati na zaštiti ugroženih grupa koje trebaju socijalnu pomoć. Do sada su te podatke vodili i imali samo centri za socijalni rad opština, ali u posljednje vrijeme, značajan doprinos za uvid rasprostranjenosti pojave siromaštva u BiH dao je Izvještaj o humanom razvoju 2007. godine „Socijalna uključenost u BiH“. Pored ovog dokumenta, doprinos za ocjenu stanja u ovoj oblasti dala je i anketa o Ispitivanju životnog standarda (LSMS). Tom prilikom je utvrđeno da se ispod linije siromaštva u BiH nalazi oko 19,5% stanovništva (16% u F BiH i 25% u Republici Srpskoj). Pored ovog podatka konstatovano je da se oko 30% stanovništva nalazi uz samu liniju siromaštva. Budući da se navedeni podaci odnose na provedenu anketu a ne na podatke dobivene popisom stanovništva, oni se moraju cijeliti kao procjena s odgovarajućom granicom tolerancije. U narednom periodu obaveza je BiH da u fokus aktivnosti stavi strateške prioritete za ovu oblast, a to su: dovršetak harmonizacije standarda i zakona na nivou zemlje i usvajanje osnovnih načela da se socijalna davanja moraju temeljiti na potrebama; da se izvrši sinhronizacija socijalnih potreba na cijelom prostoru zemlje; da se poboljša efikasnost službi koje rade u oblasti socijalne politike kroz organizacione promjene uz poseban odnos na uspostavu realnijih i efikasnijih standarda, propisa uz pojednostavljenje procedura u centrima za socijalni rad u skladu sa međunarodnim standardima.

Bosna i Hercegovina je tokom posljednje dvije godine, kada su u pitanju marginalizovane i najugroženije grupe stanovništva, značajnu pažnju posvetila pružanju pomoći Romima BiH, nacionalnoj manjini koja je socijalno najugroženija po svim parametrima životnih pitanja. Tokom 2009. i 2010. godine započete su opsežne pripreme i realizacija usvojenog Akcionog plana Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma iz oblasti: stambenog zbrinjavanja, zapošljavanja i zdravstvene zaštite. Realna osnova za implementaciju pomenutog plana jeste namjensko izdvajanje budžetskih državnih sredstava za te potrebe i obezbjeđenje novčanih donacija od strane međunarodnih donatora. Stoga su realna očekivanja da će BiH, shodno utvrđenim programima Dekade inkluzije Roma 2005 – 2015. godina, čiji je ona član, biti ostvareni pozitivni rezultati u popravljaju opšteg stanja romske populacije u BiH, u svim segmentima njihovog rada i življenja.

Preporuka broj: 46.

Komiteta preporučuje državi članici da usvoji na državnoj razini stambeni zakon i državnu stambenu strategiju kojima bi se rješavale stambene potrebe stanovništva. Komitet također preporučuje da država članica dodijeli dovoljna sredstva za osiguravanje socijalnih stanova, posebno za osobe sa nižim primanjima, siromašne i marginalizirane grupe.

Prema Ustavu Bosne i Hercegovine, stambena politika je u nadležnosti entiteta i Brčko Distrikta BiH. Dakle, stambene potrebe stanovništva pa samim tim i obezbjeđenje sredstava i dodjela socijalnih stanova, posebno licima sa nižim primanjima, siromašnim i marginalizovanim grupama nije u nadležnosti države. Na prijedlog Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice BiH kao nosioca aktivnosti, u tematski dio Programa rada Savjet ministara BiH za 2010. godinu, uvršteno je donošenje ***Strategije pristupa pravu na stanovanje u BiH***. Ova aktivnost je nastavak aktivnosti započetih još 2008. godine, kada je sačinjena „Komparativna studija o međunarodnim iskustvima u oblasti socijalnog stanovanja“, kao i „Izvještaj sa

procjenom stambenih potreba u BiH“. Ta dva sveobuhvatna dokumenta, izrađena u saradnji sa međunarodnim ekspertima iz stambene oblasti, predstavljaju solidnu osnovu i poslužiće kao pozadinski materijali za izradu ovog strateškog dokumenta koji ima za cilj da inicira aktivnosti na izradi adekvatnog pravnog okvira, prikladnog institucionalnog uređenja i izgradnju politike koja će biti na tragu nediskriminatorskog pristupa stanovanju za sve.

U skladu sa opštim ciljevima na ekonomskoj obnovi, razvoju i saradnji, ovaj dokument će promovisati nediskriminatorski pristup pravu na stanovanje, održiv stambeni i urbani razvoj, uključujući usavršavanje instrumenata za prosperitetna poboljšanja u ovoj oblasti, sa posebnim fokusom na stambeno zbrinjavanje socijalno ugroženih kategorija stanovništva. U tom cilju, posebnu pažnja će biti posvećena strateškom okviru stambene politike koji će biti usklađen sa preporukama sadržanim u međunarodnim i domaćim izvorima prava, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH će nastaviti preduzimati odgovarajuće aktivnosti kako bi se promovisalo, štitilo i osiguravalo potpuno i postepeno ostvarivanje prava na stanovanje u BiH.

Budući da se još uvijek u BiH nalazi veliki broj izbjeglog i raseljenog stanovništva, čiji su domovi razrušeni i devastirani, u sklopu Ministarstva za ljudska prava djeluje Sektor koji, pored ostalog, radi i na rješavanju stambenih pitanja izbjeglog i raseljenog stanovništva.

Takođe, u sklopu istog Ministarstva, djeluje Sektor za zaštitu ljudskih prava koji je zahvaljujući namjenski obezbjeđenim sredstvima iz budžeta BiH i odgovarajućih donatorskih sredstava, pokrenuo aktivnosti sadržane u planovima akcije za rješavanje potreba Roma BiH kao najugroženije nacionalne manjine i po pitanju njihovog stambenog zbrinjavanja. Akcija je u toku i za očekivati je da će biti riješena stambena pitanja većeg broja Roma BiH do 2015. godine. To je za BiH veoma značajno imajući u vidu da je romska populacija i po pitanjima stambenog zbrinjavanja i stambenih uslova najugroženija grupa stanovništva BiH. Zbog toga je BiH usvojila Akcioni plan o stambenom zbrinjavanju Roma u julu 2008. godine. Iako je 2009. godina bila prva godina implementacije pomenutog akcionog plana, učinjen je značajan pomak uz preduzimanje sljedećih aktivnosti: usvojena je Odluka o kriterijumima za korištenje sredstava namijenjenih za rješavanje problema Roma u oblasti stambenog zbrinjavanja. Uglavnom, radi se o sljedećim namjenama: izgradnja stanova i kuća, poboljšanje uslova stanovanja, te sanaciji i urbanizaciji romskih naselja. Ukupna sredstava u koja su pored budžetskih uračunata i donatorska iznosila su preko 5,5 miliona KM. Računa se da će u 2010. godini biti izgrađeno i sanirano ukupno 210 stambenih objekata po usvojenim projektima iz 2009. godine. Tokom 2010. godine planirano je ponovno objavljivanje Javnog poziva za realizaciju narednih projekata stambenog zbrinjavanja Roma BiH, gdje značajan doprinos daje Švedska SIDA koja već nekoliko godina kroz svoje programe pruža značajnu podršku romskoj populaciji u BiH.

Preporuka broj: 47

Komitet apeluje na državu članicu da obezbijedi pravo Romima na povrat svoje predratne imovine, jamče prava zadržavanja stana u zakupu stanovnicima romskih naselja, te obezbijediti odgovarajući alternativni smještaj ili kompenzaciju romima i predratnim stanarima koji su deložirani iz svojih naselja i domova, u skladu sa Opštim komentarom Komiteta broj 7.

Nadovezujući se na pitanje 32 u kome je pojašnjeno stanje i položaj izbjeglog i raseljenog stanovništva BiH gdje se konstatuje da je od potpisivanja Dejtonskog mirovnog sporazuma do danas skoro sva predratna imovina vraćena njihovim vlasnicima. Međutim, stanje održivog povratka i pored značajnih napora i aktivnosti nadležnih organa vlasti još nije riješeno na zadovoljavajući način. Činjenica je da se još uvijek veliki broj porodica nije vratio u svoje predratne domove. To potvrđuje i podatak da još uvijek oko 2700 porodica u BiH živi u kolektivnim centrima bez najosnovnijih uslova za normalan život. Takođe, veliki je broj stanovništva čija je imovina tokom rata u potpunosti uništena jer oko 45000 stambenih jedinica povratnika čeka na obnovu. Nažalost, veliki problem i težinu u rješavanju vraćanja i osposobljavanje predratne imovine odnosi se na romsku populaciju koja je najbrojnija nacionalna manjina u BiH. Osnovni je problem za rješavanje imovinsko-pravnih pitanja kod romske populacije leži u

nepostojanju potrebnih papira i dokaza o njihovoj predratnoj imovini, jer nisu imali dozvole o vlasništvu zemlje i stambenih objekata, niti su njihova imanja bila uvedena u katastarska dokumenta.

Imajući to u vidu i respektujući veoma težak položaj romske populacije BiH je polazeći od Strategije BiH za rješavanje problema Roma pripremila i usvojila Akcioni plana BiH za rješavanje problema Roma u oblastima zapošljavanja, stambenog zbrinjavanja i zdravstvene zaštite. Nešto ranije usvojen je i Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma. Posebno mjesto u rješavanju važnih životnih pitanja Roma BiH zauzima pitanje pristupanja BiH Dekadi uključenja Roma 2005 – 2015., septembra 2008. godine, i odlučeno da se odlučno priđe implementaciji usvojenih akcionih planova među kojima je i akcioni plan vezan za stambeno zbrinjavanje Roma BiH. Činjenica je da u BiH prema procjenama između 50 i 70% Roma živi u neuslovnim stambenim objektima. U okviru Akcionog plana za stambeno zbrinjavanje predviđena su tri osnovna cilja: urbabizacija romskih naselja i legalizacija individualnih stambenih objekata; edukacija i podizanje svijesti društva i romske populacije o rješavanju stambenih problema, pravnoj regulativi, kulturi stanovanja i dr, planiranje izgradnje novih stambenih objekata kroz socijalne donatorske i kreditne programe.

Tokom 2010. godine pristupilo se implementaciji projekata za stambeno zbrinjavanje Roma u 17 opština u BiH, u čiju aktivnost pored nadležnih državnih organa su uključeni entiteti i Brčko Distrikt BiH. Značajnu podršku ovom planu daju međunarodne NVO među kojima BOSPO i SIDA projekat.

Dakle, predstojećim aktivnostima koje su u toku učiniće se značajan korak u rješavanju ukupnih stambenih pitanja Roma i uspostaviti registracija stambenih jedinica Roma, kao bi se uspostavio njihov vlasnički odnos na posjedovanje imovine kojim romska populacija raspolaže.

Preporuka broj: 48.

Komitet poziva državu članicu da nastavi svoje napore i da traži dalju međunarodnu pomoć za uklanjanje protupješađijskih mina na svim dijelovima njezine teritorije.

U BiH, od početka protivminskog djelovanja (1996. godine) do kraja 2009. godine, minski sumnjiva površina je svim protivminskim akcijama redukovana za 2.657,34 km², od toga operacijama humanitarnog deminiranja za 113,02 km², pri čemu je uklonjena 51.166 protupješađijskih mina, 7.456 protivtenkovskih mina i 43.913 komada NUS-a. U 2009. godini, minski sumnjiva površina je redukovana za 128. km², od toga operacijama humanitarnog deminiranja za 12,75 km², pri čemu je uklonjeno 2.112 protupješađijskih mina, 150 protivtenkovskih mina i 877 komada NUS-a.

U BiH djeluje i radi Centar za uklanjanje mina u BiH koji je osnovao Savjet ministara BiH na osnovu Zakona o deminiranju BiH. Komisije za deminiranje u BiH kao stručna tijela nalaze se u sastavu Ministarstva civilnih poslova BiH. Centar se finansira iz budžeta institucija BiH.

Zadaci protivminskog djelovanja u BiH definisani su Strategijom protivminskog djelovanja BiH za period 2009-2019. godine. Vizija Strateškog plana je da BiH bude bez mina od 2019. godine. Trenutna veličina minski sumnjive površine (stanje 01.01.2010. godine) iznosi 1.555,35 km², što predstavlja 3, 04% u odnosu na ukupnu površinu BiH. Problemi za implementaciju Strategije protivminskog djelovanja BiH 2009-2019. godine vezani su za obezbjeđivanje finansijskih sredstava za protivminsko djelovanje u BiH, koja treba obezbijediti iz dodatnih izvora (kredita), što se do sada činilo u praktičnom djelovanju.

U periodu od 1992 – 2009. godine u BiH je od mina/NUS-a stradalo 5.033 lica. U ratnom periodu stradalo je 3.339 lica, dok je u periodu 1996-2009. godine stradalo ukupno 1.694 lica (495 lica smrtno), od čega 107 deminera (42 smrtno).

U 2009. godini, od mina/NUS-a stradalo je ukupno 28 lica (9 smrtno) od čega 5 deminera (3 smrtno). Prema raspoloživim informacijama Centra za uklanjanje mina u BiH, a na osnovu Opšte procjene minske situacije u BiH iz 2007. godine, pretpostavlja se da se u BiH još uvijek nalazi 226.155 zaostalih mina/NUS-a.

Protivminsko djelovanje u BiH se finansira i sredstvima međunarodnih institucija/organizacija, odnosno donatora posredstvom Međunarodnog fonda za humanitarno deminiranje i pomoć žrtvama mina sa sjedištem u Sloveniji (International Trust Fund). U 2009. godini donatore su predstavljali: Delegacija Evropske Komisije u BiH, Vlada SAD-a, Kanade, Njemačke, Norveške, Austrije, Češke, Belgije, Italije, Japana, UNDP, UNICEF, SIDA (Švedska Agencija za međunarodni razvoj) i Švedska Agencija za razvoj i saradnju.

Preporuka broj: 49.

Komitet podsjeća državu članicu na obavezu da osigura pristup sigurnosti pitke vode u ili u neposrednoj blizini svakog domaćinstava. Poziva državu članicu da identifikuje raščlanjene pokazatelje i odgovarajuće nacionalne referentne podatke u vezi sa pravom na vodu, u skladu sa Opštim komentaron Komiteta br. 15 o pravu na vodu, te da u svoj sljedeći izvještaj uključi informacije o procesu identifikovanja takvih podataka i referentnih materijala.

Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH, tačnije Odsjek za vodne resurse i turizam, je pored ostalih nadležnosti odgovorno i za područje vodnih resursa.

Zakoni o vodama su prema Ustavu Bosne i Hercegovine na nivou entiteta: Za upravljanje vodama unutar teritorije Federacije Bosne i Hercegovine nadležno je Federalno ministarstvo poljoprivrede, vodoprivrede i šumarstva, a na teritoriji Republike Srpske Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Republike Srpske.

S obzirom da se entitetske granice ne poklapaju sa hidrografskim cjelinama, izmjenama oba entitetska zakona iz 2006. godine postignut je visok nivo usaglašenosti pravnog okvira sa Okvirnom direktivom o politici u oblasti voda EU.

Na osnovu entitetskih zakona uspostavljeni su riječni distrikti i ustanovljene Agencije za upravljanje riječnim slivovima.

Zakonom o vodama F BiH (Službene novine Federacije BiH, br.: 70/2006) osnovane su agencije za vodna područja: Agencija za vodno područje rijeke Save u Sarajevu i Agencija za vodno područje Jadranskog mora i Mostara) radi provođenja zadataka upravljanja vodama koji se ovim Zakonom i propisima donesenim na osnovu ovog Zakona stavljaju u njihovu nadležnost.

Agencija za vodno područje rijeke Save u Sarajevu upravlja vodnim područjem koje obuhvata dio međunarodnog riječnog bazena Dunava (dio međunarodnog podbazena Save) na teritoriji Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije.

Agencija za vodno područje Jadranskog mora svojom djelatnošću pokriva vodno područje slivova Jadranskog mora – slivovi rijeka Neretve, Cetine i Krke u granicama Federacije BiH.

Zakonom o vodama Republike Srpske iz 2006. godine utvrđena je Agencija za vode oblasnog riječnog sliva (distrikta) Save u Bijeljini i Agencija za vode oblasnog riječnog sliva (distrikta) Trebišnjice u Trebinju.

Oba entitetska zakona, u skladu sa međunarodnim principima, regulisala su takođe: izdavanje vodnih akata, zakonski okvir za uspostavu monitoringa, sistem inspeksijskog i upravnog nadzora, pravnu zaštitu, osnovu za razvoj baze podataka i učešće javnosti u procesu donošenja odluka.

Trenutno je u toku proces pripreme podzakonskih akata koji se odnose na: uspostavu i funkcionisanje referentnih i ovlaštenih laboratorija, utvrđivanje sanitarnih zona i zaštite izvorišta vode za piće, zagađujuće materije u otpadnim vodama, određivanje tipova vodnih tijela površinskih i podzemnih voda, klasifikaciju ekološkog stanja i dopuštene vrijednosti parametara hemijskog kvaliteta voda.

U toku su aktivnosti na usvajanju Strategije u Federaciji BiH, a usvojen je Okvirni plan za razvoj vodoprivrede u Republici Srpskoj. Kroz Strategiju upravljanja vodama u FBiH i planove upravljanja vodama biće ustanovljeno pravo prednosti korištenja vode, s tim da prvenstvo ima snabdijevanje stanovništva vodom za piće.

a) Pristup stanovništva pitkoj vodi u FBiH i kvalitet vode

Na osnovu raspoloživih podataka kojim raspolažemo, s obzirom na velike gubitke u sistemima vodosnabdijevanja koji se vrlo teško mogu odrediti, uz činjenicu da ne rasplažemo adekvatnim popisom stanovništva, teško je napraviti bilans isporučenih pitkih voda, kao i procjenu pristupa pitkoj vodi.

Prema urađenim obradama raspoloživih podataka oko 60% stanovništva Federacije BiH (1.179.900 stanovnika od oko 1.900.000 stanovnika u vodnom području Rijeke Save u FBiH i oko 215.000 od oko 370.000 stanovnika u vodnom području Jadranskog mora, što ukupno čini cca. 1.390.000 od cca. 2.230.000 stanovnika) je obuhvaćeno javnim vodovodima (u gradskim područjima je pokrivenost 94% od ukupnog broja stanovnika, dok je u seoskim područjima pokrivenost znatno manja i kreće se oko 20%).

Ostalo stanovništvo svoje potrebe za vodom zadovoljava putem individualnih, grupnih ili lokalnih vodovoda za čiju nadležnost i upravljanje nisu zadužena javna komunalna preduzeća. Zdravstvena ispravnost vode u centralnom sistemu vodosnabdijevanja se, uglavnom, kontinuirano kontroliše.

Centralni gradski vodovodi predstavljaju najveći dio vodovodne infrastrukture, tj. snabdijevaju pitkom vodom najveći broj stanovnika Kantona Sarajevo. Vodom za piće iz lokalnih vodovoda snabdijeva se oko 9,5% stanovnika Kantona Sarajevo. Fizičko-hemijske i mikrobiološke analize uzoraka vode uzetih iz 70 lokalnih vodovoda pokazuju da 21% uzoraka ne ispunjava uslove iz Pravilnika o higijenskoj ispravnosti pitke vode („Službeni list SFRJ“, broj 33/87 i 13/91).

Na području Unsko-sanskog, Hercegovačko-neretvanskog, Zeničko-dobojskog, Kantona Tuzla, te Zapadnohercegovačkog kantona 10 i Posavskog kantona, higijensko-sanitarno stanje vodnih objekata i sistem javno-zdravstvene kontrole vode za piće nije zadovoljavajući. Većina izvorišta centralnih vodovoda ima regulisanu prvu i drugu zonu sanitarne zaštite, kao i savremen način hlorizacije. Za razliku od njih, u velikom broju lokalnih vodovoda hlorisanje se vrši ručno, ili se uopšte ne vrši. Druga zona sanitarne zaštite uglavnom nije definisana, a u individualnim vodoopskrbnim objektima (nekaptirani izvori, bunari, cisterne, čatrnje), često nije regulisana ni zona stroge sanitarne zaštite. Laboratorije za kontrolu higijenske ispravnosti vode opremljene su za standardne analize, dok se periodične analize ne mogu raditi zbog nedostatka opreme. Zbog toga nije moguće određivati parametre kao što su teški metali, pesticidi, fenoli, mineralna ulja itd. Kontrola vode za piće se, uglavnom, svodi na pregled osnovnih fizičko-hemijskih i mikrobioloških parametara, nedovoljan je broj ispitivanih uzoraka, tako da se ne može dati adekvatno mišljenje o njenom kvalitetu. U Bosansko-podrinjskom kantonu gradski vodovod Goražde predstavlja najveći dio vodovodne infrastrukture, tj. snabdijeva pitkom vodom 80% stanovnika Kantona. Prva zona sanitarne zaštite je regulirana, dok se u drugoj zaštitnoj zoni nalazi više potencijalnih zagađivača (septičke jame, divlje deponije, ribnjaci i sl.).

O kvalitetu vodosnabdijevanja može se suditi i po epidemiološkoj situaciji vezanoj za oboljenja čiji se uzročnici mogu nalaziti u zagađenoj vodi, a to su na prvom mjestu crijevne zarazne bolesti. U 2008. stopa obolijevanja od crijevnih zaraznih bolesti (231,52/100.000 stanovnika) bila je nešto niža u odnosu na 2006. godinu (246/100.000) i 2007. godinu (265/100.000 stanovnika).

U skladu sa Zakonu o hrani („Službeni glasnik BiH“, br. 50/04) definisano je u čl. 2. da pojam hrane definiše i pitku vodu, a takođe, definisani su zdravstvena ispravnost, načini kvalitet i kontrola zdravstvene ispravnosti. Na osnovu navedenog zakona provedbene propise iz domene higijene i zdravstvene ispravnosti vode donosi Savjet ministara BiH na prijedlog Agencije za sigurnost hrane Bosne i Hercegovine. Donošenje novog Pravilnika o pitkim vodama je u završnoj fazi, a do tada su još uvijek na snazi entitetski Pravilnici o zdravstvenoj ispravnosti vode za piće koje su propisali entitetski ministri za zdravstvo (i prema Zakonu o vodama FBiH, čl. 48. ovaj propis donosi federalni ministar za zdravstvo). Stoga se putem ovlaštenih laboratorija institucija zdravstva (federalni i kantonalni nivo) i u svojim vlastitim laboratorijima redovno kontroliše kvalitet vode za piće koju sprovode opštinska komunalna preduzeća koja i upravljaju javnim vodnim sistemima.

Takođe, se na najvažnijim izvorištima na području na kojem je nadležna AVP Jadransko more Mostar, svake godine jedanput vrši proširena analiza kvaliteta sirove vode (na 20 mjernih mjesta se ispituju organoleptička i fizikalno-hemijska svojstva, hemijske i toksične tvari i mikrobiološka svojstva).

U FBiH osim javnih vodo sistema postoji i veliki broj seoskih/ruralnih vodo sistema i individualnih korisnika voda koji samostalno vrše ove kontrole ili ih većinom uopšte ne vrše.

Prema Prijedlogu Strategije upravljanja vodama F BiH, koja je pripremljena u ljeto 2009. godine, ukupno zahvaćene količine voda, za potrebe vodosnabdijevanja u Federaciji BiH, se kreću oko 261.542.143 m³/g, što na 1,39 M stanovnika obuhvaćenih javnim vodovodnim sistemima daje bruto specifičnu potrošnju od 512 l/st,dan.

Određeni broj javnih vodovoda u gradovima, a pogotovo u selima, još uvijek u određenim periodima godine nije u stanju zadovoljiti osnovne potrebe korisnika za vodom, a često ni u kvalitetu, zbog čega su prisutne redovne pojave redukcije u isporukama – što je naročito izraženo u slivu rijeke Krke i Cetine, Vodno područje Jadranskog mora, te u sjevernom dijelu podsliva Bosne i Drine, Vodno područje rijeke Save. Jedan od uzročnika redukcija jesu i gubici u samim vodovodima.

U tim uslovima, izuzetno je teško obezbijediti ravnomjernu raspodjelu raspoloživih količina vode svim potrošačima, te osigurati osnovne higijenske uslove. Mora se reći i to da su enormno veliki gubici jednim dijelom rezultat i nemogućnosti evidentiranja isporučenih količina vode radi slabe opremljenosti komunalnih preduzeća koja gazduju vodovodnim sistemima. Za neke opštinske centre dobivene vrijednosti specifičnih potrošnji stanovništva su izuzetno male, što može biti posljedica lošeg evidentiranja količina vode koje uđu u sistem, odnosno registrovanje na kućnim vodomjerima potrošača, kao i nedosljedno prikazivanje neto i bruto potrošnje. Često se tu radi o vodovodima opštinskih centara gdje se provode redukcije u isporukama vode od najmanje 8 sati dnevno, iz razloga ili nedovoljnih kapaciteta izvorišta, ili neodgovarajućih objekata za transport, akumuliranje i distribuciju vode sa visokim procentom gubitaka, ili, što je nažalost najčešći slučaj, kombinacija sva tri navedena razloga.

Uglavnom, za sredine sa urednim isporukama vode, može se zaključiti da vrijednosti sadašnje specifične potrošnje vode domaćinstava iznose oko 120 l/st. dan, što je ujedno i prosječna specifična potrošnja stanovništva za prostor Federacije BiH. Prosječna specifična potrošnja privrede koja je priključena na gradsku vodovodnu mrežu, (prema dostupnim podacima), iznosi oko 64 l/st,dan.

Iz prethodnog se može vidjeti da je sadašnja specifična potrošnja domaćinstava opštinskih centara predmetnog područja Federacije BiH, koji imaju uredno vodosnabdijevanje, uglavnom, u okviru uobičajenih vrijednosti za evropske zemlje sa sličnom klimom, stepenom razvoja, tehnološkom razvijenosti i sl. Najveći gradovi Federaciji BiH, Sarajevo, Tuzla, Mostar i Zenica imaju, po pitanju vodosnabdijevanja, svoje specifičnosti, a njihova potrošnja značajno utiče na ukupno stanje voda.

b) Pristup stanovništva RS pitkoj vodi i kvalitet vode

Ukupan broj stanovnika u Republici Srpskoj procjenjuje se na oko 1,600.000 stanovnika. Područje Republike Srpske je podijeljeno na 63 opštine, koje se organizovano snabdjevaju vodom preko 51 centralnog opštinskog vodovodnih sistema i velikog broja vodovodnih sistema mjesnih zajednica, malih seoskih i individualnih vodovodnih sistema. Javnim vodovodima je obuhvaćeno oko 46% stanovništva, dok se oko 54% populacije oslanja na seoske sisteme vodosnabdijevanja, vlastite bunare, vrela ili izvore površinskih voda (procjena je da ima oko 9.800 lokalnih ili seoskih sistema vodosnabdijevanja). Pokrivenost u urbanim sredinama je oko 87 posto stanovništva. Ovo se objašnjava činjenicom da postoji nekoliko gradova gdje je ta pokrivenost vrlo niska. Nedovoljan obuhvat domaćinstva vodovodima posebno se konstatuje u sljedećim opštinskim centrima: Sokolac, Kozarska Dubica, Novi Grad, Oštra Luka, Kneževo. S druge strane, postoje naselja, odnosno opštinski centri, gdje su razvijeni sistemi vodosnabdijevanja, ali postoji problem kvaliteta vode, kao što je slučaj sa Prnjavorom ili područjima neposredno uz tok rijeke Save. Isto tako, za potrošače vode u dolini rijeke Bosne postaje vrlo upitnim kvalitet izvorišta ukoliko se trajno ne riješi pitanje zaštite voda u njenom slivu, ili se ne obezbijede druga trajna izvorišta (što je bilo i predviđeno Dugoročnim programom vodosnabdijevanja za ovo područje). Dakle, za mnoga područja, odnosno potrošače, pitanje vodosnabdijevanja pitkom vodom u budućnosti isključivo će biti vezano za razvoj regionalnih sistema i, s tim u vezi, izgradnju akumulacija kao izvorišta. Za potrebe vodosnabdijevanja stanovništva opštinskih centara prosječno se zahvata na izvorištima oko 4 m³/s, ili tačnije 3.940 l / s vode. Voda se zahvata putem vodozahvata na izvorima (1.234 l / s), bunarskih vodozahvata (1.791 l / s) i putem vodozahvata iz rijeka i jezera (915 l / s).

Nivo kontrole mjera onečišćenja voda i pročišćavanja otpadnih voda je vrlo nizak. Uglavnom pročišćava se voda koja se upućuje ka naseljima, mada se procjenjuje da je za više od 40 posto sirove vode potreban dodatni tretman. Vodozahvati i objekti za pumpanje vode čine jedine značajne troškove. Nivo usluga je uslovljen sa više problema, uključujući kvarove na cjevovodima, prekide napajanja električnom energijom, ograničene kapacitete rezervoarskih prostora, nedostatak finansijskih sredstava za nabavku rezervnih dijelova i slično. Oko tri četvrtine vodovodnih preduzeća može snabdijevati dnevno najmanje 22 sata potrošače vodom.

Zbog niske cijene vode, koje je uzrokovala dosta loše tekuće i investicijsko održavanje tokom dugog razdoblja - stanje vodovodnih sistema je dosta loše. Na to utiče i zastarijelost distributivne mreže vodovodnih sistema, u kojima često prevladavaju azbest-cementne cijevi koje su osjetljive u eksploataciji, te se iz sanitarnih razloga više i ne koriste u savremenim vodovodima. Prosječni gubici vode u vodovodnim sistemima su oko 50 posto od ukupnih količina, što rječito govori o stanju tih sistema. Zbog toga je smanjenje tih gubitaka ujedno i najznačajnija rezerva vode za snabdjevanje naselja, nakon obnove sistema i sanacije gubitaka u njima.

c) Stanje kvalitete voda u cijeloj BiH

Stanje kvalitete voda u BiH ne može se ocjenjivati samo na temelju trenutnog stanja kvalitete voda. Zbog ekonomskih teškoća i usporene tranzicije u BiH - najveći dio industrije, koja je bila veoma snažno razvijena na području BiH, sada nije u funkciji ili radi veoma smanjenim kapacitetom. Zato se sadašnja količina efluenta ne može tretirati kao polazna platforma za preuzimanje bilo kakvih obaveza na smanjenju emisije zagađenja na međunarodnom planu (u slivu Save i Dunava), jer ne odgovara stvarnom već postojećem efluentnom potencijalu koji je koncentrisan u već izgrađenim industrijskim kapacitetima na području čitave BiH.

Efluentno opterećenje vodotoka i njihovo stanje kvalitete znatno će se pogoršavati s postepenim pokretanjem proizvodnje u već postojećim industrijskim kapacitetima.

Korištenje vode za snabdjevanje stanovništva, kako je to i zakonski određeno, je prijeko potrebno. Zato u narednom periodu treba voditi računa o zaštiti postojećih izvorišta i poboljšanju kvalitete zagađenih vodotoka, posebno onih koji se koriste za snabdjevanje naselja. Isto tako, da bi se stvorili preduslovi za osiguranje budućih potreba za vodom naselja u dužem periodu, kao osnovni zadatak se nameće očuvanje, zaštita i rezervacija tih voda kao glavnih potencijalnih izvorišta, posebno onih koji trebaju služiti za regionalne sisteme.

Preporuka broj: 50

Komitet apeluje na državu članicu da obezbijedi da se prestane sa praksom „dvije škole pod jednim krovom“, te gradnjom odvojenih škola za djecu pripadnika različitih etničkih grupa. Komitet preporučuje da država članica spoji i podučava jedan plan i program u svim sredinama, bez obzira na etničko porijeklo, te traži od nje da u svom sljedećem izvještaju izvijesti o svim koracima u tom pogledu.

Na osnovu zaključka donesenog na 4. sjednici Konferencije ministara obrazovanja u BiH, održanoj 09.09.2008. godine, rješenjem Ministarstva civilnih poslova formirana je Radna grupa za analizu fenomena “dvije škole pod jednim krovom”, sastavljena od po dva predstavnika Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, Srednjobosanskog kantona, Hercegovačko-neretvanskog kantona, OSCE-a i jednog predstavnika Zeničko-dobojskog kantona.

Konferencija ministara obrazovanja u BiH se, na 6. sjednici održanoj 10.02.2009. godine, upoznala sa dotadašnjim radom Radne grupe za pripremu cjelovite analize fenomena „dvije škole pod jednim krovom“ i zadužila Radnu grupu da do kraja februara 2009. godine dostavi Konferenciji ministara potpunu informaciju sa predloženim mjerama za prevazilaženje ovog fenomena, kako bi se na jednoj od narednih sjednica ta informacija razmotrila.

Na 7. sjednici održanoj 05.05.2009. godine Konferencija ministara obrazovanja u BiH se upoznala sa Izvještajem Radne grupe za analizu fenomena „dvije škole pod jednim krovom“, te zadužila Radnu grupu

da se do kraja maja 2009. godine još jedanput sastane, analizira materijal, ugradi primjedbe i dostavi svim ministrima obrazovanja, kako bi se na jednoj od narednih sjednica Konferencije ministara razmotrio.

Na 9. sjednici Konferencije ministara obrazovanja u BiH, koja je održana 29. 9. 2009. godine, podržan je izvještaj Radne grupe za analizu fenomena „dvije škole pod jednim krovom“ uz dodatne sugestije i preporuke iznesene na Sjednici. Međutim, polazeći od činjenice da se ovaj fenomen u javnosti ispolitizirao i da se kritike na njegov račun dešavaju po inerciji, nužno je pripremiti novi analitički materijal u kojem bi se redefinisao pojam „dvije škole pod jednim krovom“. To redefinisanje treba da eliminiše sve sadržajne manifestacije ovog fenomena koji nemaju obilježja diskriminacije i segregacije. U tu svrhu, Konferencija ministara obrazovanja u BiH je dogovorila formiranje Radne grupe na čijem čelu će biti predstavnik OSCE-a, te članovi predstavnici: Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke, ministarstava obrazovanja iz Hercegovačko-neretvanskog, Zeničko-dobojskog i Srednjobosanskog kantona, Vijeća Evrope i Ministarstva civilnih poslova BiH. Ministri obrazovanja su konstatovali da je napravljen određeni napredak u eliminisanju pojava segregacije i diskriminacije u obrazovanju u BiH, ali da ti iskoraci nisu dovoljni, te su pozvali širu društvenu zajednicu, posebno roditelje i školske odbore da se uključe u rješavanje ovih problema.

Izvještaj Radne grupe za analizu fenomena „Dvije škole pod jednim krovom“ razmatran je na 11. sjednici Konferencije ministara obrazovanja u BiH, koja je održana 30. marta 2010. godine. Informacija sa tog skupa dostavljena je Vladi Federacije BiH a od strane Vlade Parlamentu F BiH koji je utvrdio zaključke o prevazilaženju ovog fenomena kojim je obavezao kantone gdje je registrovana praksa „dvije škole pod jednim krovom“ da se ona do početka naredne školske godine prekine.

Preporuka broj: 51

Komitet apeluje na državu članicu da promoviše jednak pristup romske djece osnovnom, srednjem i terciarnom obrazovanju, npr. kroz dodjelu stipendija i refundiranje troškova za udžbenike i troškove putovanja u školu, te da pažljivo kontroliše pohađanje škole od strane romske djece.

Strategija Bosne i Hercegovine za rješavanje problema Roma u BiH a potom Akcioni plan o obrazovnim potrebama Roma BiH bili su podsticaj za popravljavanje ukupnog stanja Roma u oblasti obrazovanja. U okviru Strategije reforme obrazovanja ove najbrojnije nacionalne manjine u BiH, obavezane su obrazovne vlasti u BiH da: obezbijede da sva djeca Roma u BiH imaju priliku da steknu osnovno onrazovanje; da sva djeca pripadnika nacionalnih manjina – posebno Roma, na odgovarajući način budu uključena u obrazovni sistem na cijelom području BiH, da nacionalne manjine – posebno Romi, definišu svoje potrebe, uz podršku nadležnih institucija vlasti za ono što je neophodno za uspješno obrazovanje, te da se izradi fleksibilan plan primjenljiv za cijeli teritorij BiH za uključivanje djece nacionalnih manjina u obrazovni sistem – pristup obrazovanju, pomoć za obezbjeđenje udžbenika, školskog pribora, prevoza i dr. U praktičnoj realizaciji navedenog sprovode se i odredbe Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini („Službeni glasnik BiH“, broj:18/03), koji je utvrdio da: svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi (član 4.), da jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju obezbjeđenje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljeg obrazovanja (član 4.), da će se jezik i kultura svake brojnije nacionalne manjine koja živi u BiH poštivati i uklapati u školu u najvećoj mjeri gdje je to izvodljivo, shodno Okvirnoj konvenciji o zaštiti prava pripadnika nacionalnih manjina (član 8), što je sve i u skladu sa međunarodnim instrumentima koji se direktno primjenjuju u BiH, na osnovu Ustava BiH, odnosno Aneksa IV Opšteg okvirnog sporazuma za mir.

Dakle, ukupna zakonodavna regulativa kada je u pitanju obrazovni sistem u BiH, daje šansu svim građanima BiH bez ikakve diskriminacije pristup obrazovanju. Međutim, činjenica je da zbog još uvijek ukorijenjenih predrasuda o Romima, njihova djeca se na vrijeme ne upisuju u škole, često izostaju iz nastave, napuštaju školu i sl. Razlozi su mnogobrojni, ali mogu se izdvojiti osnovni: napraviti odlučan zaokret u politici u prepoznavanju ranog djetinjstva, posebno kod roditelja Roma kao ključne faze u procesu učenja koje traje čitav život; raditi na poboljšanju ukupnog položaja Roma – zapošljavanje, zdravstvena zaštita, uslovi stanovanja a posebno obrazovanje, prevazilaziti pojave da romska djeca kad se

uključuje u redovnu školu, ipak, ne dobijaju isti kvalitet obrazovanja kao ostala djeca zbog nedobijanja povratnih informacija – roditelji neobrazovani, njihovi domaći zadaci se rjeđe pregledaju, nastavno osoblje ponekad realno ne vrednuje njihove sposobnosti i motivacije. Roditelji romske djece rijetko su zastupljeni u školskim odborima i sl., što treba prevazići.

Uključivanjem BiH u Dekadu inkluzije Roma, septembra 2008. godine učinjeni su značajni pomaci vezano za pružanje pomoći Romima BiH u svim sferama društva, pa i u oblasti obrazovanja. Bosna i Hercegovina je po prvi put, tokom 2009. godine, izdvojila namjenska sredstva za rješavanje romskih problema. Utvrđena je Metodologija i Plan realizacije sredstava namijenjenih za implementaciju utvrđenih akcionih planova. Završen je proces evidentiranja Roma BiH i na taj način stvorene osnovne pretpostavke za pravično raspoređivanje budžetskih sredstava, tekućih grantova na nivou BiH, za rješavanje ukupnih problema romske populacije. U tom kontekstu Dekada inkluzije Roma zagovara povećanu dostupnost kvalitetnog obrazovanja za Rome i obavezuje države članice da obezbijede godišnje i tokom cijele Dekade finansijska sredstva neophodna za implementaciju utvrđenih i usvojenih akcionih planova i drugih dokumenata za doslednije uključivanje Roma BiH u sve društvene tokove. Preduzimaju se mjere na planskom obezbjeđenju upisa romske djece u osnovne i srednje škole, studentima romske nacionalnosti pokušavaju se osigurati stipendije, nadležna ministarstva obrazovanja sve više rade na organizuju predavanja, seminara i radionica sve u cilju jačanja svijesti Roma za obrazovnim potrebama, U pojedinim školama uvode se stranica na romskom jeziku u školskim magazinima i novinama; uvodi se i dopunska nastava na romskom jeziku; vrši se zaposlenje romskih asistenata u jednom broju osnovnih škola sa više Roma; daje se veća podrška učenicima romske nacionalnosti i socijalno ugroženim učenicima; vrši se edukacija romske populacije predškolskog uzrasta, edukacija romske djece školskog uzrasta, posebno se pristupa pitanjima upisa Roma u matične knjige rođenih, vjenčanih i umrlih. Data je posebna podrška projektu „Sa većim znanjem do brže integracije Roma u državnu zajednicu“

Za očekivati je, da će BiH do završetka Dekade inkluzije Roma 2005-2015. godine, učiniti kvalitativan napredak na poboljšanju ukupnog položaja Roma i samim tim i napredak u njihovim obrazovanju, posebno obaveznim upisom u škole, pohađanje i završavanje škola. Ispunjavanjem postavljenih planskih zadataka u narednom vremenu značajno će doprinijeti popravljaju ukupnog statusa Roma BiH, kako u pogledu njihovog ekonomskog, socijalnog, kulturnog položaja, tako i u pogledu popravljanja njihovog građanskog i političkog statusa.